

Weg van de staat

Blijde Intredes in de laatmiddeleeuwse Nederlanden op het snijvlak van sociale, culturele en politieke geschiedenis*

MARIO DAMEN EN KIM OVERLAET

3

This article analyses the Joyous Entry of Maximilian of Austria into Antwerp on 13 January 1478 and provides an edition of the text probably written by a rhetorician from Antwerp, in which this event was described in detail. Using a range of narrative and administrative sources we provide the entry with a political and social context and situate it within the negotiating process between a new prince and his subjects on the one hand, and between the different interest groups both on a local and regional level, on the other hand. The manifold tableaux vivants staged in Antwerp, as well as the actual entry procession, were far more than instruments of 'political communication' or vehicles for princely or urban 'propaganda'. Although the prince in the end had his financial wishes in the form of new subsidies granted, there were many meetings between the Estates of Brabant, which were dominated by the towns, and Maximilian's officers, in which the demands of the subjects were put on the table. Even though the Antwerp guilds and rhetoricians who were in charge of the entry were maybe not directly involved in these negotiations, they knew exactly what was at stake. This becomes clear from the themes they addressed in their tableaux, in which they showed they were able to integrate a myriad of knowledge traditions, ranging from the Bible to decretals of the pope, and from imperial to Carolingian history, into a meaningful message which fitted into the contemporary political context.

Dit artikel analyseert de Blijde Intrede van Maximiliaan van Oostenrijk in Antwerpen op 13 januari 1478 en geeft een editie van een gedetailleerde beschrijving van deze gebeurtenis, waarschijnlijk opgeschreven door een Antwerpse rederijker. We schetsen de concrete politieke en sociale context van de intrede aan de hand van een reeks narratieve en administratieve bronnen. Daarbij situeren we deze

intrede als een onderdeel van het onderhandelingsproces tussen een nieuwe vorst en zijn onderdanen aan de ene kant, en tussen diverse belangengroepen op stedelijk en regionaal niveau aan de andere kant. De talloze tableaux vivants die in de stad waren opgezet, waren veel meer dan vehikels voor vorstelijke of stedelijke propaganda, veel meer ook dan louter instrumenten voor het communiceren van een politieke status quo. Hoewel de vorst uiteindelijk zijn zin kreeg in de vorm van nieuwe beden, het politiek proces werd niettemin gekarakteriseerd door talloze vergaderingen van de Staten van Brabant – waarin de steden domineerden – en de vorstelijke ambtenaren, waar ook de eisen van de onderdanen ter tafel kwamen. Ook al waren de Antwerpse gilden en rederijkers die belast waren met de intrede misschien niet direct bij deze onderhandelingen betrokken, zij wisten precies wat er op het spel stond. Dit wordt duidelijk door een analyse van de thematiek van de diverse tableaux waarin de Antwerpenaars lieten zien dat zij diverse kennistradities, van de Bijbel tot pauselijke decretalen en van de keizerlijke tot de Karolingische geschiedenis, op een betekenisvolle manier konden integreren en vertalen naar de contemporaine context.

Inleiding

Op dinsdag 13 januari 1478 verwelkomde een uitgebreide Antwerpse delegatie Maximiliaan van Oostenrijk (1459-1519) plechtig in de Scheldestad. Het was vijf maanden na Maximiliaans huwelijk met Maria van Bourgondië (1457-1482), de erfdochter van de Bourgondische Nederlanden.¹ Zoals in de laatmiddeleeuwse Nederlanden gebruikelijk was, stond tijdens dit eerste officiële bezoek van de nieuwe vorst, diens zogenoemde Blijde Intrede, de wederzijdse eedaflegging centraal waarmee vorst en onderdanen hun contract bezegelden.² Het belang en het haast sacrale karakter van deze

* Wij zijn onze collega's aan de Universiteit van Amsterdam, en met name Jan Burgers, Bente Marschall en Arend Elias Oostindiër, alsook de redactieleden van BMGN en de anonieme reviewers dankbaar voor hun stimulerende opmerkingen en suggesties bij eerdere versies van dit artikel. De centrale casestudy kadert in een breder onderzoeksproject over de representatie van het laatmiddeleeuwse hertogdom Brabant, dat wordt gefinancierd door de Nederlandse organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO, projectnummer 360-50-100). Voor meer informatie over dit onderzoeksproject, zie: <https://www.nwo.nl/onderzoek-en->

resultaten/onderzoeksprojecten/i/48/13548.html. Verder berichten wij regelmatig over onze onderzoeksresultaten via <https://imaginedterritories.com/> en <https://brabantica.org/>.

1 Voor een overzicht van de belangrijkste argumenten voor het gebruik van de term 'samengestelde staat' voor de Bourgondische Nederlanden, zie Robert Stein, *De hertog en zijn Staten. De eenwording van de Bourgondische Nederlanden, ca. 1380-1480* (Hilversum 2014) 10-19.

2 Zie voor intredes van de Bourgondische vorsten onder andere: Peter Arnade, *Realms of Ritual: Burgundian Ceremony and Civic Life in Late Medieval Ghent* (New York 1996) 4-6 en

officiële eedafleggingen blijkt onder meer uit de podia die voor dergelijke ceremonies werden gebouwd in betekenisvolle publieke ruimtes in of nabij de ontvangende stad. Zo bouwden de Antwerpenaars in 1478 net buiten de Sint-Jorispoort een ‘outaer’ of altaar-achtig podium, waar Maximiliaan van Oostenrijk de eed aflegde ‘volgens de oude gewoonte’.³ Typisch voor deze periode waren ook de talrijke podia en triomfbogen die in de stad waren opgesteld langs de route naar de Grote Markt, waarop symbolische scènes uit de Bijbel, de Brabantse geschiedenis en de Klassieke Oudheid werden uitgebeeld. Vanwege de stille en statische manier van uitbeelden, worden deze ‘levende schilderijen’, die ook tijdens andere publieke vorstelijke dan wel stedelijke feesten werden georganiseerd, *tableaux vivants* genoemd. In de loop van de vijftiende eeuw groeiden de Blijde Intredes van de Bourgondische hertogen uit tot spectaculaire publieke rituelen, waarmee de ontvangende steden niet alleen indruk wilden maken op de vorsten en hun hofhouding, maar ook op de eigen bevolking en die van naburige steden.⁴

Historici zijn het er tegenwoordig over eens dat tijdens deze intredes bovendien niet alleen de vorst en de stad, maar ook de stedelijke belangengroepen met elkaar in dialoog traden.⁵ De deelnemende ambachten konden bijvoorbeeld uiting geven aan hun eigen sociale positie en hun

216; Jesse D. Hurlbut, ‘Symbols for Authority: Inaugural Ceremonies for Charles the Bold’, in: Wim Blockmans, e.a. (eds.), *Staging the Court of Burgundy* (Londen 2013) 105-112. Zie ter vergelijking voor Blijde Intredes in Frankrijk, die vanaf de late veertiende en de vijftiende eeuw vanuit een gelijkaardig contract-denken plaatsvonden in de publieke stedelijke ruimtes: Bernard Guenée en Françoise Lehoux, *Les Entrées royales françaises de 1328 à 1515. Sources d’histoire médiévale publiées par l’Institut de recherche et d’histoire des textes* (Parijs 1968); Gordon Kipling, *Enter the King: Theater, Art, and Liturgy in the Medieval Civic Triumph* (Oxford 1998); Neil Murphy, *Ceremonial Entries, Urban Liberties and the Negotiation of Power in Valois France, 1328-1589* (Leiden 2016).

3 Rijksarchief, Luik, *Archives de la famille de Mercy-Argenteau* (hierna RAL, FMA), inv. nr. 4026, f. 3v. Zie bijlage nr. [10]. Ter vergelijking: Pierre Génard, ‘Joyeuse Entrée et Inauguration de l’archiduc Charles à Anvers, en 1515’, *Compte-rendu des séances de la commission royale d’histoire* 2:1 (1873) 396.

4 Jean-Marie Cauchies, ‘La signification politique des entrées princières dans les Pays-Bas: Maximilien d’Autriche et Philippe le Beau’, in: Idem, (ed.), *A la cour de Bourgogne. Le duc, son entourage, son train* (Turnhout 1998) 149. <https://doi.org/10.1484/J.PCEE.2.302362>. Voor een samenvatting van de belangrijkste historiografische inzichten en conclusies met betrekking tot de communicatieve functies van de Bourgondische en Habsburgse Blijde Intredes in de Nederlanden, zie: Anne-Laure Van Bruaene, ‘Vorstelijk onthaald. Blijde intredes in de Zuidelijke Nederlanden tussen 1400 en 1800’, *Tijd-Schrift: Heemkunde en Lokaal-Erfgoedpraktijk in Vlaanderen* 6:1 (2016) 6-21.

5 Van Bruaene, ‘Vorstelijk onthaald’, 9-10. Zie ook: Wim Blockmans, ‘Le dialogue imaginaire entre princes et sujets: Les joyeuses entrées en Brabant en 1494 et en 1496’, *Publication du Centre Européen d’Études Bourguignonnes* 4 (1994) 37-53; Andrew Brown, ‘Liturgical Memory and Civic Conflict: The Entry of Emperor Frederick III and Maximilian, King of the Romans, into Bruges on 1 August 1486’, *Publication du Centre Européen d’Études*

Die es de blijde inkomst vanden Doelverkeuyen voest. en princet
 hertoghe maximiliaen. hertoghe Val cofhenke in den habitant. etc.
 in sijnder stadt van antwerpen. anno heeren. xij. dage in januaer

Inden iersten om den voorge Doelverkeuyen princet suezlye. en verlyt te ontfangen
 so Dade. De Wertgouderk vander stadt van antwerpen een ghybet doen. en gaue die
 notabiele prijs. soe vore suezlye. et in statelycet Den boug. princet toeghe. inden soude
 met een ghybet van xlvij. guldene van wende Druyfen. en met daer onder. die soude
 vomme ene yore. va sisse bouzgoefte guldene. En die in toelije. daer haest
 suezlye. et in statelycet. inden soude. die soude vomme vjue bouzgoefte guldene.
 En die suezlye. die daer nae vjue bouzgoefte guldene.

It soe vore vanden marcen. of andere gulle. oft in hysse. sarye. de francois. en suezlye.
 fraque. teoude soude. De krystlyke. room. oft den hertoghe van brabant. aepard.
 Die soude vomme als voore den hertoghe. yore. sisse. bouzgoefte guldene.

It vore dat daer naest suezlye. Dade. soude vomme vjue bouzgoefte guldene.
 En soe vore dat daer naest francois. Dade. soude vomme vjue bouzgoefte guldene.

It soe vore die abene. oft die ander. dages. francois. en dacht. oft battament. Dade.
 joo. den princet. die soude vomme als voore den hertoghe. yore. sisse. bouzgoefte guldene.
 En soe vore daer na. dacht. Dade. die soude vomme twee guldene.

Inden iersten so zeden hem toeghe vele velle. sriben. toeghe. manen. en vele goedes. oepd.
 viel tytel. van alle. hontet. pruden.

It daer na zeden hem de scriplied. toeghe. verlyt. en statelyc. en sy vore alle
 tytel. half. yore. en half. vore. en van ghylyke. vore. hant. ghylyke. vore.
 pruden. al. van. vore. Druyfen.

It daer na zeden de vlysho. abene. en de vlysho. sarye. suezlye. toe. gemaect.
 van. vore. Druyfen. met. suezlye. ranc. lott. tabaete. en de vore. moude. vore. yore.

It daer na zeden de meese. met. gzoore. menste. al. ghylyk. met. yore. sarye.
 en de vore. moude. vore. vore. met. vore. zoolt. vore. sarye. daer. vore. yore. sarye.
 op. satch. vore. met. edert. vore. vore. vore. sarye. sarye. sarye. sarye. sarye. sarye. sarye.
 vore. vore. en. vore. sarye. sarye. sarye. sarye. sarye. sarye. sarye. sarye. sarye. sarye. sarye. sarye.
 vore. vore. vore. sarye. sarye. sarye. sarye. sarye. sarye. sarye. sarye. sarye. sarye. sarye. sarye.

It daer na zeden de gzeffe. vore. sarye. sarye. sarye. sarye. sarye. sarye. sarye. sarye. sarye. sarye. sarye.
 met. vore. gzeffe. vore. sarye. sarye. sarye. sarye. sarye. sarye. sarye. sarye. sarye. sarye. sarye.
 vore. vore. vore. sarye. sarye. sarye. sarye. sarye. sarye. sarye. sarye. sarye. sarye. sarye. sarye.

Eerste folio van de beschrijving van de Blijde Intrede van Maximiliaan van Oostenrijk in Antwerpen. De heldere indeling in aparte paragrafen die beginnen met Item is kenmerkend voor de beschrijving. ©Rijksarchief te Luik, Archief van de familie Mercy-Argenteau, inv. nr. 4026 f. 3r.

politieke ambities aan de hand van opvoeringen van specifieke scènes in symbolisch geladen ruimtes in de stad.⁶ Contemporaine beschrijvingen van Blijde Intredes in de Nederlanden zijn daardoor gedroomde bronnen voor historici die inzicht willen verwerven in de culturele vertaling van de dagelijkse politieke praktijk en dynamiek in laatmiddeleeuwse steden. Daarnaast bieden deze verslagen een unieke inkijk in de impact van brede culturele verschuivingen en evoluties. Zo verklaart de invloed van het humanisme wellicht dat de ontwerpers van tableaux vivants tijdens intredes in de zestiende eeuw een grotere belangstelling hadden voor *exempla* uit de klassieke oudheid, terwijl de opvoering van scènes uit het eigen stedelijk dan wel hertogelijk verleden veelzeggend kan zijn over de al dan niet orale lokale oorsprong en verbreiding van in kronieken vereeuwigde legendes en verhalen.⁷ Ondanks de onmiskenbare verdiensten van een historische, kunsthistorische of letterkundige benadering van de Blijde Intredes in de laatmiddeleeuwse Nederlanden, pleiten we in dit artikel voor een nog meer exhaustieve aanpak, die rekening houdt met enerzijds de bewaar- en ontstaanscontext van de teksten en de verschillende kennistradities waaruit is geput, en anderzijds de sociale en politieke setting van de intrede zelf.

In dit artikel staat de eerdergenoemde Antwerpse Blijde Intrede van Maximiliaan van Oostenrijk op 13 januari 1478 centraal, die misschien niet als de oudste, maar tot op heden wel als de gedetailleerdste overgeleverde contemporaine beschrijving geldt van een vorstelijke intrede in het middeleeuwse hertogdom Brabant. Vanwege de grote historiografische relevantie van deze bron, geven wij de tekst in de bijlage van dit artikel

Bourguignonnes 52 (2012) 129-148 <https://doi.org/10.1484/J.PCEEB.5.100783>; Elodie Lecuppre-Desjardin, *La ville des cérémonies. Espace public et communication symbolique dans les villes des Pays-Bas bourguignons, xive-xve siècle* (Turnhout 2004); Bart Ramakers, 'Multifaceted and Ambiguous: the Tableaux Vivants in the Bruges Entry of 1440', in: Rudolf Suntrup, Jan Veenstra en Anne Bollmann (eds.), *The Mediation of Symbol in Late Medieval and Early Modern Times* (Frankfurt am Main 2005) 163-195.

6 Voor een analyse van de betekenis van deze intrede voor het politiek gebruik van de stedelijke ruimte en voor de driehoeksrelatie tussen stad, vorst en hertogdom, verwijzen we naar een publicatie van Kim Overlaet. Daarin legt zij een verband tussen de locatie van de tableaux, de thema's van de opvoeringen en de deelname van de verantwoordelijke ambachten aan de

stedelijke opstanden in 1477. Kim Overlaet, 'The Joyous Entry of Maximilian of Austria into Antwerp (13 January 1478). An Analysis of a "Most Elegant and Dignified" Dialogue', *Journal of Medieval History* 44:2 (2018) 231-249. <https://doi.org/10.1080/03044181.2018.1440622>.

7 Hugo Soly, 'Plechtige intochten in de steden van de Zuidelijke Nederlanden tijdens de overgang van Middeleeuwen naar Nieuwe Tijd. Communicatie, propaganda, spektakel', *Tijdschrift voor Geschiedenis* 97 (1984) 346-354. Voor een reconstructie van de literaire oorsprong of neerslag van de lokale en regionale oorsprongslegendes- en verhalen die tijdens de Antwerpse Blijde Intrede van Maxiliaan van Oostenrijk werden opgevoerd, zie: Kim Overlaet en Bram Caers, 'De Grimbergse Oorlogen in het vijftiende-eeuwse Antwerpen. De stedelijke (her)interpretatie van een feodaal conflict.' (in voorbereiding).

integraal uit. Eerder eigen onderzoek stond ons niet alleen toe om deze beschrijving te contextualiseren aan de hand van een vergelijking met diverse verhalende en administratieve bronnen uit dezelfde periode, maar ook om onderbouwde uitspraken te doen over het sociale profiel van de anonieme auteur en over de interpretatiemogelijkheden van de opgevoerde klassieke, historische en religieuze thema's. Uit deze combinatie van een reconstructie van de ontstaanscontext enerzijds en een dieptelezing van de bron anderzijds blijkt in de eerste plaats dat inauguratieceremonies in het hertogdom Brabant wezenlijk deel uitmaakten van het politieke besluitvormingsproces. De talrijke tableaux vivants, triomfbogen, processies, toneelspelen en stadsversieringen waren veel meer dan vehikels voor vorstelijke of stedelijke propaganda, veel meer ook dan louter instrumenten voor het communiceren van een politieke status quo. Kenmerkend voor de laatmiddeleeuwse politieke besluitvorming was immers de betekenisvolle relatie tussen enerzijds datgene wat de vorsten en stedelijke belangengroepen percipieerden als het publieke belang, en anderzijds de publieke ruimtes waarin evenementen plaatsvonden waarop beide partijen met elkaar en onderling in dialoog konden gaan.⁸ In dit artikel betogen wij dat Blijde Intredes in de Bourgondische Nederlanden net daarom de directe aanleiding waren voor politieke discussies tussen de vorsten en de stedelijke elites, en tussen de stedelijke belangengroepen onderling.

Blijde Intredes als communicatiemiddel

De communicatieve functie van de plechtige rituelen, opvoeringen en processies die tijdens de Bourgondische en Habsburgse Blijde Intredes werden georganiseerd, hebben al menig historicus geïntrigeerd. Hugo Soly zette de toon in 1980 met een baanbrekend artikel over de intredes in de Zuidelijke Nederlanden van de veertiende tot en met de zestiende eeuw. Hij analyseerde deze ceremonies overwegend als door de vorsten en hun hofhouding van bovenaf geregisseerde publieke rituelen, en argumenteerde dat die vorstelijke inauguratieceremonies gaandeweg van karakter veranderden. Traden de Bourgondische vorsten nog in dialoog met hun onderdanen, dan bleven de Habsburgse Blijde Intredes volgens Soly beperkt tot een spectaculaire vorm van vorstelijke propaganda, waarvoor de stedelijke publieke ruimte slechts als decor diende. De stedelijke bevolking was daarbij nauwelijks actief betrokken. In de vroegmoderne periode zou zelfs het propagandistische karakter van de intrede naar de achtergrond verschuiven en bleef enkel de sensationele functie over.⁹

8 Peter Arnade, Martha Howell en Walter Simons, 'Fertile Spaces: the Productivity of Urban Space in Northern Europe', *Journal of Interdisciplinary History* 32:4 (2002) 515-548 <https://doi.org/10.1162/002219502317345493>; Martha Howell,

'The Spaces of Late Medieval Urbanity', in: Marc Boone en Peter Stabel (eds.), *Shaping Urban Identity in Late Medieval Europe* (Leuven 2000) 3-23.

9 Soly, 'Plechtige intochten', 341-361.

Vanuit een vergelijkbare redenering beschouwden Wim Blockmans en Walter Prevenier het concept theaterstaat toepasbaar voor de Bourgondische Nederlanden.¹⁰ In hun overzichtswerk uit 1983 argumenteerden zij explicieter dan Soly dat de ‘Bourgondische bombarie (...) in politieke termen (...) in het algemeen het winnen van loyaliteit voor de machthebbers tot doel (had)’.¹¹ Zij stelden bovendien dat de Bourgondische vorsten via de pracht en praal van publieke ceremonies niet alleen de stedelijke onderdanen wilden imponeren, maar ook indruk wilden maken op andere West-Europese machthebbers.¹² Belangrijk is hier vooral dat Blockmans en Prevenier de stedelijke samenleving een weinig actieve rol toedichtten. De rol van de ontvangende steden was volgens hen grotendeels beperkt tot het toeschouwen en doorgaans ook tot het betalen van de festiviteiten en ceremonies.¹³

- 10 Het concept ‘theaterstaat’ werd ontwikkeld door de Amerikaanse antropoloog Clifford Geertz. Hij bestudeerde de relatie tussen politieke macht en publieke rituelen voor het negentiende-eeuwse Bali en kwam tot de conclusie dat heersers in een zogenaamde theaterstaat spectaculaire publieke demonstraties van macht en autoriteit gebruikten om die macht vis-à-vis hun onderdanen te bestendigen, versterken en behouden. Dit concept werd door historici opgepikt in studies naar de relatie tussen vorstelijke macht en ceremonieel in andere periodes en regio’s. Waar Geertz benadrukte dat het rituele aspect van politieke communicatie een eigen logica had, met een impact op politieke relaties en machtsverhoudingen (‘power serves pomp’), gaan historici echter vooral uit van de dominantie van het politieke aspect (‘pomp serves power’). Clifford Geertz, *Negara: The Theatre State in Nineteenth-Century Bali* (Princeton 1980). Zie voor een problematisering van het concept: Andrew Brown, ‘Ritual and State-Building: Ceremonies in Late Medieval Bruges’, in: Jacoba van Leeuwen (ed.), *Symbolic Communication in Late Medieval Towns* (Leuven 2005) 5.
- 11 Walter Prevenier en Wim Blockmans, *De Bourgondische Nederlanden* (Antwerpen 1983) 225. Deze interpretatie werd onder meer gevolgd door Werner Paravicini. Zie: Werner Paravicini, ‘The Court of the Dukes of Burgundy. A Model for Europe?’ in: Klaus Krüger e.a. (eds.), *Menschen am Hof der Herzöge von Burgund. Gesammelte Aufsätze* (Stuttgart 2002) 512. Zie over de impact van het concept op onderzoek naar de Blijde Intredes ook: David Nicholas, ‘In the Pit of the Burgundian Theater State. Urban Traditions and Princely Ambitions in Ghent, 1360-1420’, in: Barbara Hanawalt en Kathleen L. Reyerson (eds.) *City and Spectacle in Medieval Europe* (Minneapolis, Londen 1994) 271-296.
- 12 Prevenier en Blockmans, *De Bourgondische Nederlanden*, 225.
- 13 Ibidem, 227. Zie ook: Wim Blockmans en Walter Prevenier, *The Promised Lands: The Low Countries under Burgundian Rule, 1369-1530* (Philadelphia 1999) 132-133. Wim Blockmans en Esther Donckers gingen ook in een ander artikel uit van de hypothese dat de Bourgondische publieke rituelen vormen waren van door het centraal gezag gecoördineerde symbolische communicatie in functie van het legitimeren van de macht van de vorst. Wim Blockmans en Esther Donckers, ‘Self-Representation of Court and City in Flanders and Brabant in the Fifteenth- and Early Sixteenth-Centuries’, in: Wim Blockmans en Antheun Janse (eds.), *Showing Status: Representations of Social Positions in the late Middle Ages* (Turnhout 1999) 89-99.

Deze toepassing van het concept theaterstaat bleef in de afgelopen decennia niet zonder kritiek of nuance. Zo toetste Peter Arnade de bruikbaarheid van het concept in zijn baanbrekende studie naar de Blijde Intredes in het laatmiddeleeuwse Gent. Arnade argumenteerde dat de Bourgondische publieke ceremonies – van vorstelijke inauguraties, huwelijken, geboortes en begrafenissen via schutterswedstrijden en toernooien tot kapittels van de Orde van het Gulden Vlies – bovenal als efficiënte communicatiemiddelen functioneerden, waarmee de vorsten *en* de ontvangende steden de onderlinge machtsverhoudingen konden bestendigen. Tijdens Blijde Intredes werd volgens Arnade dus niet alleen de legitimiteit van de nieuwe vorst, maar ook die van de privileges, zowel stedelijk als landelijk, bevestigd.¹⁴ Ook Elodie Lecuppre-Desjardin beschouwde de steden in de Nederlanden als actieve deelnemers aan de dialoog tussen de Bourgondische vorsten en hun onderdanen, waarbij deze laatsten vooral bezorgd waren over de bescherming van de lokale privileges. Via het organiseren van optredens in de publieke ruimte konden steden de voorwaarden voor hun loyaliteit aan de nieuwe vorst tot uiting brengen, zodat naast een bevestiging van diens gezag ook de belangen van de stad centraal stonden. De Bourgondische Blijde Intredes weerspiegelden volgens Lecuppre-Desjardin dus de relatie tussen de vorsten en hun onderdanen in een specifieke historische en geografische context.¹⁵

Recente studies die uitgaan van de communicatieve functies van de Bourgondische Blijde Intredes zijn in grote mate schatplichtig aan het bovengenoemde onderzoek van pioniers als Blockmans, Soly, Arnade en Lecuppre-Desjardin. Toch hebben deze historici, die vooral Blijde Intredes in Vlaamse steden als Brugge en Gent bestudeerden,¹⁶ de neiging om hun conclusies te laten gelden voor intredes in het algemeen, ook in andere vorstendommen in de Nederlanden. Toegegeven, dit heeft ten dele te maken met de ongelukkige bronnensituatie. Van de intredes in de Vlaamse steden zijn, zeker waar het de Bourgondische periode betreft, nu eenmaal de meeste beschrijvingen bewaard gebleven.¹⁷ Belangrijker is echter dat het vorstelijk perspectief in deze studies nog vaak domineert en dat de ‘stad’ en de ‘staat’,

14 Arnade, *Realms of Ritual*, 4-6 en 216; Peter Arnade, ‘City, State and Public Ritual in the Late Medieval Burgundian Netherlands’, *Comparative Studies in Society and History* 39 (1997) 308-309 en 316-317 <https://doi.org/10.1017/S0010417500020636>. Zie ook: Cauchies, ‘La signification politique’, 139.

15 Lecuppre-Desjardin, *La ville des cérémonies*, 151-152, 323-330.

16 Alleen Wim Blockmans behandelt de intrede van Johanna van Castilië in Brussel in 1496 met een andere invalshoek, waarin vooral de ‘message

clair’ van de stad centraal staat. Blockmans, ‘Le dialogue’. Deze ‘kennismakingsintrede’ wordt deels hernomen in: Blockmans en Donckers, ‘Self-representation’, 90-99.

17 Zie in dit kader ook de studie van J.G. Smit, *Vorst en onderdaan. Studies over Holland en Zeeland in de Late Middeleeuwen* (Leuven 1995) 345-347, 404-405. Smit benadrukt daarin dat de Blijde Intrede als massaspectakel met talrijke versieringen (wapenschilden, lakens, toortsen), tableaux vivants en triomfbogen, in Holland tot het begin van de zestiende eeuw absent was.

of ‘vorst’, volgens Andrew Brown en Graeme Small nog te vaak als homogene machtsblokken tegenover elkaar worden geplaatst. Historici houden volgens hen weinig rekening met het gegeven dat de Bourgondische en stedelijke politieke instellingen gefragmenteerd en tegelijkertijd nauw met elkaar verweven waren. Sociaaleconomische en politieke groepen en netwerken overstegen de traditionele hiërarchie, waardoor de belangen van edellieden die stedelijke politieke mandaten hadden niet noodzakelijk lijnrecht tegenover die van de stedelijke middengroepen stonden. Het is volgens Brown en Small bovendien nog maar de vraag of en in hoeverre de Bourgondische vorsten met hun Blijde Intredes een blijvende invloed konden hebben op het dagelijks bestuur op stedelijk niveau, of op de immer verschuivende verhoudingen tussen de verschillende belangengroepen, namelijk de vorst, de adel en de stedelijke elite.¹⁸

Blijde Intredes waren specifieke evenementen die stedelingen doorgaans maar één keer in hun leven meemaakten. Brown argumenteerde daarom dat het allicht zinvoller is ‘to regard entries less as tools of state authority and more as rituals designed to negotiate relations between municipal elites and other groups within urban society’.¹⁹ Daarnaast maakten Brown en Small een betekenisvol onderscheid tussen Blijde Intredes waarmee een nieuwe vorst werd ingehuldigd en de intredes die plaatsvonden om opstandige steden te verzoenen met, en te onderwerpen aan een vertoornde vorst zoals in Brugge in 1440²⁰ en in Gent in 1458.^{21,22} Tijdens intredes van deze eerste en tweede categorie verschilden de machtsverhoudingen natuurlijk niet alleen tussen de stad en de vorst, of tussen het lokale en het centrale gezag, maar zeker ook tussen de stedelijke belangengroepen. Het is daarom essentieel om zowel de lokale alsook eerder brede politieke en sociaaleconomische context te betrekken in de analyse, en om een onderscheid te maken tussen drie nauw samenhangende aspecten die in onze ogen elke Blijde Intrede in de laatmiddeleeuwse Nederlanden typeren.

In de eerste plaats gaat het bij een Blijde Intrede om een fysieke ontmoeting tussen de vorsten en hun hovelingen enerzijds en de stedelijke

18 Andrew Brown en Graeme Small, *Court and Civic Society in the Burgundian Low Countries, c. 1420-1530* (Manchester 2007) 28-29, 43.

19 Brown, ‘Liturgical Memory’, 131.

20 Zie over deze intrede ook: Ramakers, ‘Multifaceted and Ambiguous’, 163-195. Voor een verslag, zie: J. De Jonge (ed.), *Chronijcke van den lande ende graefscpe van Vlaenderen, gemaect door Jo. r. Nicolaes Despars, van de jaeren 405 tot 1492 III* (Brugge 1837-1840) 429-443.

21 Zie over deze Gentse intredes: Arnade, *Realms of Ritual*, 212-255; Jesse D. Hurlbut, ‘The Duke’s

First Entry: Burgundian Inauguration and Gift’, in: Kathleen Ashley en Wim Hüsen (eds.), *Moving Subjects: Processional Performance in the Middle Ages and the Renaissance* (Amsterdam 2001) 155-187.

Voor een contemporaine beschrijving zie: Philip Blommaert en Constant-Philippe Serrure (eds.), *Kronyk van Vlaenderen, van 580 tot 1467 II* (Gent 1839-1840) 212-262.

22 Brown en Small, *Court*, 25. Ook geconstateerd in: Michel Hébert, ‘Les entrées solennelles au Moyen Age. Un bref bilan’, *Cahiers du GRES*, 3 (2008) 18-19.

bestuurlijke elite en middengroepen anderzijds.²³ Bij deze ontmoeting werd de geambieerde politieke positie van de deelnemers op verschillende mogelijke manieren gepresenteerd, gerepresenteerd en vastgelegd. Dit gebeurde, ten tweede, door middel van publieke ceremonies als de wederzijdse eedaflegging, door middel van tableaux vivants en gelijkaardige optredens, en voor de eeuwigheid aan de hand van officiële documenten, zoals charters en rekeningen, en kronieken. Het beoogde publiek overlapte soms, maar was toch telkens anders van aard en steeds bepalend voor de aard en inhoud van de over te dragen boodschappen. De thema's die op de tableaux vivants aan bod kwamen, waren daardoor afhankelijk van en indicatief voor de machtsverhoudingen binnen de stedelijke samenleving en die tussen het hertogelijke gezag en lokale machthebbers. Ten slotte beschouwen we de Blijde Intredes in essentie als een onderdeel van een politiek onderhandelingsproces tussen vorstelijke hovelingen en ambtenaren aan de ene, en de stedelijke bestuurlijke elite en middengroepen aan de andere kant. Recent onderzoek van Neil Murphy naar vorstelijke intredes in het laatmiddeleeuwse Frankrijk toont bovendien aan dat het 'onderhandelingskapitaal' van de stad tijdens deze ceremonies veel groter was dan in normale omstandigheden.²⁴ Dit gold zeker ook voor de laatmiddeleeuwse Nederlanden. Tijdens Blijde Intredes gingen vorsten met hun onderdanen niet alleen een duurzaam verbond aan over de in de Blijde Inkomst vastgelegde privileges, maar onderhandelden zij tegelijkertijd over allerlei andere zaken, met name over belastingen.²⁵ Veel meer dan de meeste historici vermoeden, oefenden de Bourgondische inauguratieceremonies daardoor invloed uit op zowel het dagelijks bestuur op stedelijk niveau, alsook op de machtsverhoudingen tussen de vorsten en hun onderdanen.

Een Antwerpse rederijker aan het werk?

In aanloop naar de Blijde Intrede van Maximiliaan van Oostenrijk op 13 januari 1478 spaarde het Antwerpse stadsbestuur kosten noch moeite om een memorabele inauguratieceremonie te organiseren. Volgens de beschrijving van deze Blijde Intrede (zie de uitgave in de bijlage) reikte het stadsbestuur geldprijzen uit aan wie de vorst het 'sierlijcxt ende statelijcxt' ('prachtigst

23 Ook Jean Marie Cauchies argumenteerde al dat 'la cérémonie est d'abord un accueil'. Cauchies, 'La signification politique', 140.
 24 Murphy, *Ceremonial Entries*, 126-127.
 25 Het resultaat van de vaak lange onderhandelingen werd niet alleen door een wederzijdse publieke eedaflegging, maar ook door middel van de

uitwisseling van kostbare geschenken bestendigd. Zie: Cauchies, 'La signification politique', 150; Mario Damen, 'Princely Entries and Gift Exchange in the Burgundian Low Countries: A Crucial Link in Late Medieval Political Culture', *Journal of Medieval History* 33 (2007) 248; Murphy, *Ceremonial Entries*, 95-103.

en statigst') tegemoet zou rijden en aan de gilden of gezelschappen die 'de soonste ende sierlijcxte figueren toonen soude der keyserlijcker croon oft den hertoghe van Brabant aengaende'.²⁶ Maximiliaan was natuurlijk niet alleen de nieuwe hertog van Brabant door zijn huwelijk met erfprinses Maria van Bourgondië, hij was ook de zoon en erfgenaam van de keizer van het Heilige Roomse Rijk, Frederik III (1415-1493). Beide aspecten, namelijk zijn legitieme positie in de opvolgingslijn van de Brabantse hertogen en zijn band met het keizerschap van het Heilige Roomse Rijk, stonden bij de Antwerpse intrede duidelijk centraal. Het stadsbestuur leidde de vorst na de plechtige ontvangst en eedaflegging aan de stadspoorten via rijkversierde straten naar de Grote Markt, waar een tweede eedaflegging plaatsvond in aanwezigheid van de hele Antwerpse samenleving, of 'alle der ghemente'.²⁷ De volgende dag werden toneelvoorstellingen ('spele van esbattemente') opgevoerd, terwijl de straten en pleinen met toortsen werden verlicht.²⁸ Het gegeven dat de auteur een duidelijk onderscheid maakt tussen een eerste en een tweede eedaflegging is hier niet zonder betekenis. Het is immers niet ondenkbaar dat de nieuwe vorst op die manier, net zoals bij de Blijde Intrede van Karel v in Antwerpen in 1515, een eerste eed 'als mercgreve des Heiligs Rijcx' kon afleggen en een tweede 'als hertog van Brabant'. Bovendien bevestigt ook de aankondiging van het Antwerpse stadsbestuur anno 1478 dat in elk geval de bestuurlijke elite veel waarde hechtte aan de positie van het markgraafschap Antwerpen als keizerlijk leen, waardoor de Brabantse hertogen ook de titel 'markgraaf van het Heilig Roomse Rijk' konden toevoegen aan hun uitgebreide titulatuur.²⁹

26 Vertaling: 'die de mooiste en prachtigste voorstellingen zouden tonen over de keizerlijke kroon of de hertog van Brabant.' Omdat de stadsrekeningen van Antwerpen ontbreken, is niet na te gaan aan wie de premies uiteindelijk werden uitgereikt. De rekeningen van de vorst vermelden evenmin specifieke uitgaven voor deze intrede. Dit maakt deze bron sowieso een belangrijk document, omdat het de enige mogelijkheid is om de intrede te benaderen. RAL, FMA, inv. nr. 4026, f. 3r. Zie bijlage nr. [2]. Zie over het algemene karakter van deze literaire competities in de laatmiddeleeuwse Nederlanden en de rol van het stadsbestuur hierin: Samuel Mareel, *Voor vorst en stad. Rederijkersliteratuur en vorstenfeest in Vlaanderen en Brabant (1432-1561)* (Amsterdam 2010) 57-58.

27 RAL, FMA, inv. nr. 4026, f. 6r. Zie bijlage nr. [25].

28 Zie over het symbolisch belang van dergelijke straatverlichting: Elodie Lecuppre-Desjardin, 'Les

lumières de la ville. Recherche sur l'utilisation de la lumière dans les cérémonies Bourguignonnes (xive-xve siècles)', *Revue Historique* 301 (1999) 23-43.

29 Tijdens de Blijde Intrede van Karel v in Antwerpen stond de verbinding tussen het Heilige Roomse Rijk en het markgraafschap Antwerpen ook en misschien wel nog nadrukkelijker centraal. Zo luidt het in het verslag van die intrede bijvoorbeeld dat: 'Item de burgemeestere van buyten sal minen Genedigen Heere staven twee eede, den eenen als hertog van Brabant ende den anderen, als mercgreve des Heilichs Rijcx ende vanden mercgreescape...' Verder wordt de nieuwe vorst herhaaldelijk als 'de mercgreve' geïdentificeerd, en zweerde een delegatie stedelingen in naam van de stad trouw aan 'onsen genedigen Heere den Hertoghe van Brabant en mercgrave des Heiligen Roomschen Rijcx'. Zie: Génard, 'Joyeuse Entrée', 398, 399 en 402.

De gedetailleerde beschrijving van de Blijde Intrede van Maximiliaan van Oostenrijk in Antwerpen bevindt zich op de eerste zes folia van een omvangrijk ambtelijk register waarin stukken zijn opgenomen uit de periode 1451-1554, die betrekking hebben op het hertogdom Brabant.³⁰ Het gaat hier om een gevarieerde collectie constitutionele en normatieve documenten in het Middelnederlands, die door diverse handen zijn geschreven. De juridisch-constitutionele opzet van dit register verklaart allicht dat het verslag van de Antwerpse intrede meteen gevolgd wordt door kopieën van de Blijde Inkomst die Maria van Bourgondië op 29 mei 1477³¹ en Karel v op 23 januari 1515³² verleenden. Bovendien dragen ook deze administratieve teksten de titel ‘Bli[j]de Incom[p]st’.³³ Dit register bevat, met andere woorden, teksten die verwijzen naar de twee verschillende betekenissen van de term ‘Blijde Inkomst’ in het hertogdom Brabant: een eerste intrede of inhuldiging van een nieuwe vorst, of de door de vorst toegekende privileges.³⁴

De vier ordonnanties voor de Raad van Brabant die in het register zijn opgenomen,³⁵ doen vermoeden dat het register heeft gefunctioneerd binnen deze juridisch-politieke instelling. Daarnaast zien we stukken terug die voor de dagelijkse administratieve praktijk dienden. Voor de

30 Oorspronkelijk bevond het register zich in het fonds Diverse Handschriften van het Algemeen Rijksarchief te Brussel (inv. nr. 881), maar het is verplaatst naar het Rijksarchief te Luik, waar het is ondergebracht in het familiearchief Mercy-Argenteau: Sébastien Dubois, *Inventaire des archives de la famille de Mercy-Argenteau (1334-1959)*. 2 vols., Archives de l’Etat à Liège. Inventaires 110 (Brussel 2009) inv. nr. 4026.

31 RAL, FMA inv. nr. 4026 f. 7r-45v. Niet vermeld door Raymond Van Uytven en Pieter De Ridder, in: ‘De Blijde Inkomst van Maria van Bourgondië (29 mei 1477): uitgave van de tekst en van een eigentijdse commentaar’, in: Wim Blockmans (ed.) 1477. *Het algemene en de gewestelijke privilegiën van Maria van Bourgondië voor de Nederlanden* (Kortrijk-Heule 1985) 287-288.

32 RAL, FMA inv. nr. 4026 f. 45r-58r.

33 Blijde Intrede 1478: RAL, FMA inv. nr. 4026 f. 1r: ‘Dit es de Blijde Incoomste van den doorluchteghen vorst ende prince, hertoghe Maximilaen, hertoghe van Oosterijke ende van Brabant etc.’; Blijde Inkomst 1477 f. 7r: ‘Blide Incompst van

Marien’; Blijde Inkomst 1515 f. 45r: ‘Dit is die Blijde Incompste ons genadichs heeren [...]’.

34 Ria van Bragt (ed.), *De blijde inkomst van de hertogen van Brabant Johanna en Wenceslas, Standen en Landen XIII* (Leuven 1956) 5-8. Lecuppre, *La ville des cérémonies*, 136-148. Michel Hébert vergist zich wanneer hij stelt dat vanaf 1356 zowel het charter alsook de intrede met dezelfde term werden aangeduid. Dat gebeurde pas in de loop van de vijftiende eeuw. Hébert, ‘Les entrées solennelles’, 17. Zie voor een recente analyse van de Blijde Inkomsten in de vijftiende eeuw: Valerie Vrancken, *De Blijde Inkomsten van de Brabantse Hertogen. Macht, opstand en privileges in de vijftiende eeuw* (Brussel 2018). Zie over de eedceremonies in de Brabantse steden in de vijftiende eeuw: Alphonse Wauters, ‘Les serments prêtés aux villes principales du Brabant par les ducs lors de leur inauguration’, *Compte-rendu des séances de la commission royale d’histoire. Deuxième Série* 14 (1887) 89-90.

35 Het gaat om ordonnanties uit de jaren 1496: RAL, FMA 4026 f. 175r-190r; 1472 : f. 191r-217v; 1522 f. 233r-243v; en een ongedateerde: f. 244r-280r.

hertogelijke kanselarij zijn allerhande convocatielijsten³⁶ opgenomen, naast zogenoemde formulierboeken met instructies over de wijze waarop diverse hoogwaardigheidsbekleders moesten worden aangeschreven. Als de enige narratieve bron met een ‘stedelijke inslag’ in een administratief en constitutioneel register, lijkt de beschrijving van deze Blijde Intrede op het eerste gezicht een vreemde eend in de bijt. Het is zelfs goed mogelijk dat dit volume eerst begonnen was met een meer ‘literaire’ invalshoek, en dat het daarna van functie of karakter veranderde. De inhuldiging van een nieuwe vorst was daarnaast steeds onlosmakelijk verbonden met de privileges die hij of zij tijdens deze inhuldiging bestendigde. De beschrijving van Maximiliaans intrede legt die link zelfs expliciet. Op een stelling voor het stadhuis op de Grote Markt las men de nieuwe vorst namelijk ‘int corte tghene dat onse prinsesse besworen ende verleent hadde,³⁷ ende dat selve conformoerde hij ooc aldaer in presencien van alle der ghemente [25]’.³⁸

De bewaarcontext van de bron verklaart wellicht ook de droge vertelstijl en de ambtelijke structuur. De tekst is opgedeeld in kleine hoofdstukjes die telkens met het woord *Item* beginnen. De eerste vier items betreffen de prijsvraag die het stadsbestuur had uitgeschreven. De volgorde van de stoet die de vorst tegemoet reed, wordt vastgelegd in de items [5] tot en met [9]. Vervolgens komt de eigenlijke intrede aan bod, die start bij de eedaflegging buiten de stad bij de molen aan de Steenweg [10]³⁹ – maar

- 36 De convocatielijst voor de Staten van Brabant van 1489 is uitgegeven door Mario Damen, ‘Prelaten, edelen en steden. De samenstelling van de Staten van Brabant in de vijftiende eeuw’, *Handelingen van de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis* 182 (2016) 5-274.
- 37 Het is opvallend dat de auteur benadrukt dat deze belangrijke plichtpleging ‘alte cort’, oftewel veel te kort duurde. In de andere Brabantse steden had men de gewoonte om het tijdens een Blijde Intrede bestendigde privilege integraal voor te lezen. Wauters, ‘Les serments’, 83-89. Tijdens de vorstelijke inhuldiging te Leuven, op 5 december 1477 bijvoorbeeld, werden de privileges volledig gelezen: ‘Des anderdaechs na dat hij in comen was, beswoer hi tgeheel lant van Brabant ende die stadt van Luevene, daer si hem vore lasen haer privilegien, dat hy die onderhouden soude als dander hertoghen gedaen hadden.’ Jappe Alberts (ed.), *Die wonderlijcke oorloghen van keyser Maximiliaen* (Groningen/Djakarta 1957) 41.

- 38 Vertaling: ‘in het kort datgene wat onze vorstin bezworen en verleend had, en datzelfde bevestigde hij ook aldaar in aanwezigheid van de gehele gemeenschap.’ RAL, FMA, inv. nr. 4026, f. 6r. Zie bijlage nr. [25]. De stelling was volgens een latere kroniek ‘behangne van buyten met tappecerien, ende binnen met sijden ende fluweelen lakenen. Des hertoghen wapen hinc in die midden vant taneel, ende die wapene vant mercgraefschap aen beede die sijden.’ Alberts, *Wonderlycke oorloghen*, 44-45. ‘Tghene’ dat Maria van Bourgondië de Staten van Brabant eerder verleend had, was natuurlijk de Blijde Inkomst van 29 mei 1477.
- 39 In afwijking van de ‘normale’ gang van zaken in de vijftiende eeuw, toen er alleen een eedaflegging op het stadhuis was. Zie Wauters, ‘Les serments prêtés’, 89: ‘Als de hertoghe te Brussel gehult ende ontfangen es soe treet hij t’Antwerpen ende sweert dair opter stadhuys (...).’

Pleurants van het praalgraf van Isabella van Bourbon, afkomstig uit de Sint-Michielsabdij in Antwerpen waar het hertogelijk paar vermoedelijk verbleef na afloop van de intrede die daar ook eindigde. Toegeschreven aan de beeldhouwer Reinier van Thienen, 1475-1476. ©Amsterdam, Rijksmuseum, nr. BK-AM-33 (zie <http://hdl.handle.net/10934/RM0001.COLLECT.437391>).

zonder overhandiging van de stadssleutels⁴⁰ – en eindigt bij de vorstelijke verblijfplaats (‘herberghe van den prince’) in de stad met het tafereel van Godfried in de Wieg [32].⁴¹ Dit was hoogstwaarschijnlijk de ‘eindhafte’ van de intrede, want de tekst sluit vervolgens af met een korte beschrijving van de verlichte stad op de avond van 13 januari en het avondprogramma van de volgende dag ([33] en [34]). Het is merkwaardig dat de eedaflegging door het Antwerpse stadsbestuur (als pendant van de eed van de vorst bij het stadhuis [25]) niet wordt genoemd en dat er evenmin sprake is van acclamatie door het volk. Sterker nog, de eed van Maximiliaan is eerder een intermezzo waarna de intrede wordt voortgezet tot de hertogelijke verblijfplaats is bereikt [32]. De vraag is of en waarom de auteur⁴² deze vaste elementen van een intrede bewust niet opgenomen heeft.⁴³ Het is niet ondenkbaar dat de auteur de wederkerigheid van de eed tussen de Bourgondische vorsten en hun stedelijke onderdanen te evident vond. Een latere kroniek doet alleszins vermoeden dat de eed wel degelijk heeft plaatsgevonden.⁴⁴

Zowel de ambtelijke bewaarcontext en structuur van de tekst, alsook de vertrouwde met een ambtelijke schrijfstijl, suggereren dat de

40 Ook de beschrijving van de Brabantse intredes in Nijvel noemt dit specifieke ritueel niet. Zie: Marcel Collet, ‘Un manuscrit nivellois du xve siècle’, *Annales de la société archéologique de l’arrondissement de Nivelles* 11 (1913) 29–91. Voor Mechelen wordt de overhandiging van de stadssleutels vermeld bij de Blijde Intrede van Karel de Stoute in 1467. Zie: Hyacinth Coninckx, ‘Les Joyeuses Entrées des Seigneurs de Malines’, *Bulletin du Cercle archéologique, littéraire et artistique de Malines* (Mechelen 1896) 259–260; Soly, ‘Plechtige intochten’, 344. Zie hierover ook Murphy, *Ceremonial entries*, 50–60.

41 De Brabantse hertogen hadden opmerkelijk genoeg geen officiële residentie in de Scheldestad, zoals in Brussel (Coudenberg) of Leuven (Keizersberg), maar verbleven er doorgaans in het prinsenkwartier van de plaatselijke abdij van Sint-Michiel of in de ‘Wilde Man’, een huis gelegen aan het einde van de Zilversmidstraat. Hoewel de abdij niet in het centrum van de stad gelegen was, is het toch het waarschijnlijkst dat het hertogelijk paar daar verbleef, zeker omdat Maria’s moeder, Isabella van Bourbon, daar was begraven. André Uyttebrouck, ‘Les résidences des ducs

de Brabant, 1355–1430’, in: Werner Paravicini en Hans Patze (eds.), *Fürstliche Residenzen im spätmittelalterlichen Europa* (Ostfildern 1991) 191; Robert Vande Weghe, ‘Een halve eeuw Antwerpse huisnamen (1390–1440)’, *Naamkunde* 9 (1977) 218–291. Met dank aan Herman Brinkman voor deze verwijzing.

42 Het is natuurlijk mogelijk dat deze tekst werd opgesteld door verschillende (mannelijke dan wel vrouwelijke) auteurs. Omdat we daarover geen uitsluitsel hebben, en omdat de tekst duidelijk door éénzelfde hand werd geschreven, verwijzen we in dit artikel consequent naar ‘de auteur’.

43 Lecuppre-Desjardin, *La ville des cérémonies*, 149; Hébert, ‘Les entrées solennelles’, 20.

44 ‘Die ghemeente staken ooc haer vingheren op ende swoeren den hertoghe en vrou Marie goet en ghetrouwe te blijuene, en sijn vianden te hulpen te keeren.’ Alberts, *Wonderlycke oorloghen*, 45. De eedaflegging was waarschijnlijk net als in Mechelen tweetalig: terwijl de burgers de eed en *flameng* aflegden, verkoos Maximiliaan om zijn eed en *latin* te verwoorden, ‘precies zo zoals zijn echtgenote deze had afgelegd’. Stadsarchief Mechelen (hierna SAM) inv. nr. 252.

auteur afkomstig was uit administratieve kringen en werkzaam was op of voor het stadhuis. Bovendien kende hij duidelijk de stedelijke en adellijke sociale hiërarchie. Hij benoemde de kostuums van de gilden die aan de inhuldigingstocht deelnamen en kende het standsverschil tussen de ‘eelder sciltboirteghe manne’ en de ‘coopliede’ die niet van adel waren [5].⁴⁵ De auteur besteedt relatief weinig aandacht aan de deelnemers van de geestelijke stand en, in algemene zin, aan de sacrale aspecten van de intrede [20]. De auteur die verantwoordelijk was voor de beschrijving van de Antwerpse Blijde Intrede van Karel v (1515) had daar bijvoorbeeld veel meer oog voor.⁴⁶ Toch blijkt uit de beschrijving en duiding van enkele religieuze tableaux vivants dat de auteur van Maximiliaans Blijde Intrede toegang had tot geleerde theologische literatuur. Verder doet ook zijn kennis van contemporaine juridische literatuur en het Latijn, ondanks de foutjes (zie [22] en [24]), vermoeden dat de auteur een goede opleiding had genoten en tot een hogere sociale klasse behoorde.

Dit sociale en intellectuele profiel van de auteur sluit aan bij de vaststellingen van Anne-Laure van Bruaene en Arjan van Dixhoorn die de sociale samenstelling van rederijderskamers in de vijftiende- en zestiende-eeuwse Nederlanden analyseerden.⁴⁷ Rederijders waren in deze periode doorgaans niet alleen nauw betrokken bij de organisatie van Blijde Intredes, zij waren vaak ook verantwoordelijk voor de schriftelijke neerslag ervan in kronieken en festivalboeken.⁴⁸ Dit gold zeker ook voor het hertogdom Brabant. Zo weten we dat de rederijders van Brussel nauw betrokken waren bij de organisatie van de intrede van Karel van Charolais in januari 1466, en dat zij zelfs een speciaal spel schreven en opvoerden boordevol verwijzingen naar de Brabantse geschiedenis. Van deze intrede is echter alleen dit spel

45 Over de Antwerpse stadsadel en patriciërs: Mario Damen, ‘Patricians, Knights, or Nobles? Historiography and Social Status in Late Medieval Antwerp’, *The Medieval Low Countries* 1 (2014) 173-203 <https://doi.org/10.1484/J.MLC.5.103717>.

46 Zo werden verschillende relieken aan de nieuwe vorst gepresenteerd wanneer die bij de Onze-Lieve-Vrouwe Kathedraal arriveerde. Génard, ‘Joyeuse Entrée’, 401.

47 Anne-Laure Van Bruaene, *Om beters wille. Rederijderskamers en de stedelijke cultuur in de Zuidelijke Nederlanden 1400-1650* (Amsterdam 2008) 76-84; Arjan Van Dixhoorn, *Lustige geesten. Rederijders in de Noordelijke Nederlanden, 1480-1650* (Amsterdam 2009) 94-105.

48 Voor de Blijde Intrede van Karel v in Brugge in 1515 bijvoorbeeld had het stadsbestuur een speciale

commissie ingesteld, met daarin vooral rederijders, die het programma samenstelden in overleg met vorstelijke commissarissen. Zie: Samuel Mareel, ‘Jan De Scheereres “Triumphe Ghedaen Te Brugghe Ter Intreye Van Caerle”’. Teksteditie met inleiding en aantekeningen’, *Koninklijke Soevereine Hoofdkamer van Retorica ‘de Fonteyne’* 55 (2005) 79-143. Zie over de betrokkenheid van rederijderskamers ook: Van Bruaene, *Om beters wille*, 53-59; Andrew Brown, *Civic Ceremony and Religion in Medieval Bruges, c.1300-1520* (Cambridge 2011) 176; Graeme Small, ‘When Indiciaries Meet Rederijders: a Contribution to the History of the Burgundian ‘Theatre State’’, in: Johan Oosterman (ed.), *Stad van koopmanschap en vrede: literatuur in Brugge tussen middeleeuwen en rederijkerstijd* (Leuven 2005) 133-161.

overgeleverd en ontbreekt een beschrijving van de processie of andere tableaux vivants. Alvorens naar Brussel af te reizen deed Karel toen ook Leuven aan waar men spelen opvoerde met ‘stommen personagien’, waarin waarschijnlijk de hand van de plaatselijke rederijkers schulde.⁴⁹ Bij de intrede van Maximiliaan in Mechelen op 9 januari 1478, een paar dagen voordat hij naar Antwerpen afreisde, organiseerde men dan weer zekere tableaux vivants waarbij een flink aantal lieden (rederijkers?) betrokken was, getuige de schenking van niet minder dan zesentwintig vaten kuitbier aan ‘den ghenen die personagien maecten ende vierden ter incomst van onsen prince’.⁵⁰

Het lijkt dan ook logisch dat de auteur verbonden was aan een van de Antwerpse rederijkerskamers, waarvan de Violieren en de Goudbloem de bekendste zijn.⁵¹ In zijn beschrijving van de Antwerpse Blijde Intrede noemt hij de Goudbloem als de vervaardiger van twee tableaux ([27] en [28]), waarvan het laatste stond opgesteld tussen de gebouwen waar de rederijkers van deze kamer vergaderden: ‘tusschen den gouwen scilt ende der jonghere camere.’⁵² Daarnaast suggereert ook de opzet en organisatie van de intrede de invloed van de rederijkers, zoals het competitieve element dat nadrukkelijk naar voren komt in de manier waarop er prijzen werden uitgelooft voor zowel presentatie als prestatie ([1] t/m [4]).⁵³ Het is precies de betrokkenheid van een stedelijke auteur, vermoedelijk afkomstig uit een rederijkersmilieu, die de tekst van de Antwerpse Blijde Intrede zo bijzonder maakt. De auteurs van de overgeleverde beschrijvingen van Brabantse Blijde intredes uit de eerste drie decennia van de vijftiende eeuw waren immers zonder uitzondering secretarissen of kroniekschrijvers die verbonden waren aan het hertogelijke hof, zoals Emond van Dinther, Enguerrand de Monstrelet of Georges Chastellain. Hun verslagen kenmerken zich enerzijds door een uitgebreide en gekleurde uiteenzetting van de politieke machtswisselingen en anderzijds door een zakelijke toon zonder al te veel details en met nadruk op de wederzijdse eedaflegging.⁵⁴

49 Robert Stein, ‘Cultuur in context. Het spel van Menich Sympel als spiegel van de Brusselse maatschappelijke verhoudingen’, *BMGN – Low Countries Historical Review*, 113:3 (1998) 295-296 <https://doi.org/10.18352/bmgn-lchr.4727>. Vergelijk de passage [34] uit de intrede van 1478.

50 SAM, inv.n. 153 Stadsrekening 1477-1478, f. 115r.

51 Zie over de Goudbloem en de Violieren het repertorium van rederijkerskamers dat werd opgesteld door Anne-Laure Van Bruaene, en online beschikbaar is via: https://www.dbnl.org/tekst/brua002repe01_01/.

52 RAL, FMA, inv. nr. 4026, f. 6r.

53 Van Bruaene, *Om beters wille*, 252-254.

54 Michele Populer, ‘Les entrées inaugurales des princes dans les villes. Usage et signification. L'exemple des trois comtés de Hainaut, Hollande et Zélande entre 1417 et 1433’, *Revue du Nord* 304 (1994) 46-48 <https://doi.org/10.3406/rnord.1994.4886>. Zie bijvoorbeeld de beschrijvingen van de intrede van Filips de Goede in Leuven en andere Brabantse steden in 1430 door Van Dinther (Pierre de Ram (ed.) *Chronique des ducs de Brabant par Edmond de Dynter (en six livres)*. Vol. III (Brussel 1857) 498-503), Monstrelet (Louis Douët-d'Arcq (ed.),

Reconstructie van de route van de Blijde Intrede van Maximiliaan in Antwerpen op 13 februari 1477. Negentiende-eeuwse kopie van een zestiende-eeuwse kaart door Hendrik Dierckx. De originele kaart wordt toegeschreven aan Michiel Coignet. Stadsarchief Antwerpen, 18 no. 2964. © Gistorical Antwerp – Iason Jongepier / Stadsarchief Antwerpen, 18 no. 2964.

Nr.	Onderwerp(en) van de performance	Uitvoerders
0	Maximiliaan bevestigt de stedelijke privileges (eed)	/
1	Scènes uit het leven van Sint Joris	Jonge en Oude Kruisbooggilde
2	Scènes uit het leven van Sint Joris	Jonge en Oude Kruisbooggilde
3	Het gevecht tussen Silvius Brabo en Druon Antigoon	Timmerlieden en Kleermakers
4	Kroning van Caesar, die het hoofd van Pompeius krijgt	Huidevetters en Schoenmakers
5	Maria van Bourgondië, de Heilige Geest en haar onderdanen	Bakkers en Bontwerkers
6	Moord op Caesar	Vleeshouwers en Visverkopers
7	Legende van een koning die maar één jaar koning was	Meerseniërs
8	De drie Staten in gebed voor een crucifix en een Mariabeeld	Schilders
9	Voorstelling van de 17 vorstendommen die Maria erfde	Schrijnmakers en Kuipers
10	a) God, de vier Evangelisten / Octavianus met Sibilla b) God, Abraham, Mozes en David / God en Jezus Christus en een engel met 2 zwaarden voor de Paus en de keizer c) Het <i>Agnus Dei</i> , met Maximilian als herder d) Oorsprong van het keizerrijk en de Karolingische dynastie	<i>niet vermeld</i>
11	Maximiliaan bevestigt een samenvatting van het Groot Privilege	/
12	De drie Staten van Brabant zweren trouw aan keizer Frederik die wordt bijgestaan door de zeven keurvorsten	Schippers
13	Triomfen en neergang van Caesar	Goudbloeme (rederijkerskamer)
14	Maximiliaan, uitgezonden door zijn machtige vader	Goudbloeme
15	Onderdanen beloven trouw aan Maximiliaan vergezeld door vele ridders en edelen	Peesgarenwerkers en linnenwevers
16	Voorbeeld van rechtvaardig bestuur (Romeins)	Hoveniers
17	Scènes uit de Grimbergse oorlogen	Meerseniërs en Barbiers
18	Hertog Godfried III en de graaf van Vlaanderen	Smeden en Houtbrekers
0	Avondfeest ter ere van Maximiliaan van Oostenrijk en Maria van Bourgondië	/

Recht en geschiedenis in tekst en beeld

Opmerkelijk is dat de auteur van de beschrijving van de Antwerpse Blijde Intrede van 1478 zich niet beperkt heeft tot het itinerarium van de intredeprocessie. Hij geeft immers ook een gedetailleerde beschrijving van alle tableaux vivants en triomfbogen, met verwijzing naar de corporaties die ervoor verantwoordelijk waren. Bovendien lijkt deze tekst weinig beïnvloed door de mogelijke propagandamotieven van de ‘wethouwers’ van de stad, die geldprijzen beloofden aan de organisatoren van de mooiste taferelen [1]. Slechts af en toe velt de auteur een kwalitatief oordeel (zie bijvoorbeeld [14] en [16]) over de fraaiheid en grandeur van de tableaux vivants. Vermoedelijk was dit document, of een eerdere versie ervan, hetzij een handleiding of een conceptprogramma voor de Intrede, hetzij een min of meer objectief ooggetuigenverslag voor het stadsbestuur.⁵⁵ Daarmee wijkt de tekst af van de spectaculaire, vaak rijkelijk geïllustreerde en zelden waarheidsgetrouwe gepubliceerde beschrijvingen die bewaard bleven van latere Blijde Intredes, vooral die uit de zestiende eeuw.⁵⁶ Omdat de stadsrekeningen voor deze periode niet bewaard zijn, is het niet mogelijk in te schatten of er een overkoepelend programma werd gemaakt en gevolgd, en in hoeverre de beschrijving van de intrede daarvan afweek. Een kritische houding blijft dus nodig om de bron op waarde te kunnen schatten en een eventuele vooringenomenheid tegenover de vorst of juist de diverse stedelijke groeperingen waar te nemen. Zo rijst de vraag waar de deelnemende groepen de mosterd zijn gaan halen voor hun tableaux, en hoe we de keuze voor seculiere of religieuze thema’s kunnen verklaren.

De structuur van de items van de eigenlijke intrede ([10] tot en met [32]) is driedelig. Na (1) een identificatie van de locaties die de vorst tijdens de inhuldigingstocht bezocht, volgt (2) een beschrijving van de tableaux vivants en het organiserende gilde en (3) een beknopte evaluatie en interpretatie van het tafereel. Terwijl de meeste beschrijvingen van de tableaux vivants tussen dertig en honderd woorden in beslag nemen, telt de beschrijving van de tableaux voor de stedelijke lakenhal op de Grote Markt 220 tot 470 woorden per ‘perk’ ([21] t/m [24]). De indrukwekkende tableaux bestonden uit maar liefst ‘vier perken’,

La chronique d’Enguerran de Monstrelet en 2 livres avec pièces justificatives, 1400-1444. Vol. IV (Parijs 1860) 400-402 en Chastellain (Joseph Kervyn de Lettenhove, *Oeuvres de Georges Chastellain. Chronique 1430-1431, 1452-1458*. Vol. II (Brussel 1863) 77-84).

55 Het is ook mogelijk dat het stadsbestuur de tekst op termijn wilde laten herwerken tot een memoriestuk in de voortdurende competitie met andere steden. Dit wordt alvast

gesuggereerd in: Blockmans en Donckers, ‘Self-representation’, 99.

56 Anne-Laure Van Bruaene verwijst hiervoor naar het festivalboek dat Cornelis Grapheus maakte over de intrede van Karel V en Filips II in Antwerpen (1549). Terwijl de fraaie houtsneden anders doen vermoeden, verliep de intredeprocessie in mineur: door de zware regenval vielen de stellages en triomfbogen letterlijk in het water. Van Bruaene, ‘Vorstelijk onthaald’, 13.

waarin telkens twee taferelen ('personagijen') boven elkaar waren geplaatst. Tekstborden zorgden ervoor dat de toeschouwers zowel in het Diets alsook in het Latijn konden lezen wat en wie de performances voorstelden. Het is bijgevolg begrijpelijk dat ook de auteur voor deze complexere taferelen meer woorden nodig had. Wellicht bevestigt de discrepantie in de beschrijving vooral dat de Blijde Intrede zelf niet eenvormig was. Voor de tableaux vivants die elders in de stad waren opgebouwd, waren immers telkens twee gilden of groepen verantwoordelijk, terwijl het er alle schijn van heeft dat het stadsbestuur het laatste woord had over de vier spectaculaire tableaux die waren opgesteld in de betekenisvolste publieke ruimte in de stad. De verantwoordelijke gilden voor één van de tableaux, die de auteur per uitzondering niet specifiek noemt, vertegenwoordigden er ook explicieter dan elders de belangen van 'tghemein volck' van Antwerpen of de hele stedelijke samenleving ([23]): 'Onder Maximilianus knielden drie personen van den drie ambachten van der nacies, die dese personagie metter gulden hadden helpen versieren, beteekenende tghemein volck van Andwerpen.'

Op ingenieuze wijze werd op de Grote Markt thematiek uit de Bijbel met de Karolingische geschiedenis verweven om de nieuwe vorst subtiel op zijn verantwoordelijkheden tegenover de Kerk en zijn onderdanen te wijzen. Tegelijkertijd moesten de onderdanen ook hun 'liefde' tonen tegenover de vorst, waarmee de wederkerigheid van het ritueel van de intrede werd benadrukt ([23]).⁵⁷ De auteur verwijst vooral in deze lange beschrijvingen naar diverse bekende Bijbelpassages. Daarnaast putte hij voor de taferelen op de Grote Markt uit de juridisch-theologische literatuur. De auteur verwijst specifiek naar drie decretalen: vonnissen in briefvorm van paus Innocentius III (1160-1216). Deze waren in 1234 verzameld in het zogenoemde *Liber Extra* dat een belangrijk onderdeel vormde van het corpus van kanoniekrechtelijke teksten. Twee tableaux verwijzen naar decretalen waarin de aard en de grenzen van de keizerlijke macht centraal stond, vis-à-vis de paus ([21]), en vis-à-vis de koning van Frankrijk ([22]),⁵⁸ terwijl in het derde de herkomst van het keizerrijk werd belicht ([24]).⁵⁹

57 Vgl. de interpretatie van dit taferel bij Wim Blockmans, 'Publieke rituelen', in: Walter Prevenier (ed.), *Prinsen en Poorters. Beelden van de Laatmiddeleeuwse Samenleving in de Bourgondische Nederlanden, 1384-1530* (Antwerpen 1998) 331.

58 In het decretaal *Per Venerabilem* bevestigt Innocentius dat de koning van Frankrijk geen bovenstaande macht (lees: de Duitse keizer) hoefde te erkennen en als soeverein vorst kon regeren. Bart Wauters, *Recht als religie: canonieke onderbouw van de vroegmoderne staatsvorming in de Zuidelijke Nederlanden* (Leuven 2005)

30-31; Stuart Elden, *The Birth of Territory* (Chicago 2013) 166.

59 In het decretaal *Venerabilem* behandelt Innocentius de *translatio imperii*, de overdracht van het keizerrijk, van de Grieken tot aan de Duitsers, van wie Maximiliaan in de ogen van de auteur van de intrede natuurlijk het eindstation vormde. Gaines Post, *Studies in Medieval Legal Thought: Public Law and the State 1100-1322* (Princeton 1964) 486-487; Joseph Canning, *A History of Medieval Political Thought, 300-1450* (Londen 1996) 125.

Zeer actueel voor de politieke context van 1478 is dat in het desbetreffende tableau [22] diverse koningen stonden die hun kroon afdeden voor de keizer, behalve dan de koning van Frankrijk, die zich afwendde en zijn kroon ophield. Het bijbehorende bord met uitleg liet echter geen ruimte voor misverstanden. Ook al keerde de koning zich af van de keizer, de koning van Frankrijk was net als alle andere koningen ‘van rechtsweghen sculdigh te wesen onder den keyser’. Het tableau leverde dus kritiek op het decreetaal van Innocentius en dit ongetwijfeld tot vreugde van Maximiliaan en geheel terecht in de ogen van de Antwerpse onderdanen, die zich bewust waren van en bevreesd waren voor de veroveringscampagnes van Lodewijk XI van Frankrijk (1423-1483).⁶⁰

De beschrijving van de Blijde Intrede toont aan dat ook op de andere podia in de stad verschillende kennistradities aan bod kwamen. Historische figuren, zoals Julius Caesar en keizer Constantijn, leenden zich in de ogen van de deelnemende Antwerpse groepen bijvoorbeeld goed voor representaties van de grenzen aan seculiere ‘keyserlijcken’ macht.⁶¹ De moord op Julius Caesar [16], bekend symbool voor keizerlijke macht en ambities, opgevoerd door de visverkopers en vleeshouwers – precies de opstandige gilden die hun strijd in het voorgaande jaar verloren hadden – liet in die zin wel heel weinig aan de verbeelding over.⁶² Tot slot verwezen de tableaux regelmatig naar de geschiedenis van het hertogdom Brabant via de opvoering van mythische figuren als Brabo ([13]), gedenkwaardige feodale conflicten als de Grimbergse oorlogen (1139-1159) ([31]) en machtige heersers als Godfried III (1142-1190), bijgenaamd de hertog in de wieg ([32]). Subtiel expliciteerden de Antwerpenaren in een tafereel met deze hertog [32] de hiërarchische plaats van het hertogdom Brabant boven het graafschap Vlaanderen aan de vorst. Conform de opdracht van de wedstrijd [2] kreeg zowel het vorstelijk, adellijk alsook stedelijk publiek dus niet alleen keizerlijke tafereelen voorgeschoteld, maar ook een stoomcursus Brabantse geschiedenis.

Tegelijkertijd herinnerden de talrijke tableaux vivants het publiek enerzijds aan de unieke machtspositie van de stad binnen het markgraafschap en het hertogdom Brabant, en anderzijds aan het belang van Brabant binnen de samengestelde Bourgondisch-Habsburgse staat. De concretere verhalen, zoals de legende van Silvius Brabo en Druon Antigoon, behoeften voor de Antwerpse toeschouwers vermoedelijk nauwelijks duiding.⁶³ Deze stichtingslegende was in de vijftiende en zestiende eeuw razend populair in de Scheldestad, die er, naar verluidt, net als het hertogdom Brabant haar naam

60 Jelle Haemers, *For the Common Good: State Power and Urban Revolts in the Reign of Mary of Burgundy* (Turnhout 2009) 18-23.

61 Eén klassieke auteur werd zelfs bij naam genoemd: Lucius Annaeus Seneca (ca. 4 v. Chr. – 65) [23].

62 Zie hierover meer uitgebreid: Overlaet, ‘The Joyous Entry’, 242-244.

63 Vgl. Samuel Mareel, *Voor vorst*, 57, die meent dat de tableaux vivants ‘voor de gemiddelde stedeling toch enigmatische voorstellingen zijn geweest’.

aan ontleende.⁶⁴ Hoewel deze stichtingslegende wellicht nieuw was voor Maximiliaan, bevestigt de prominente aanwezigheid van Brabo en Antigoon tijdens latere Habsburgse Blijde Intredes in Antwerpen het belang ervan voor het verbinden van de dynastieke en territoriale geschiedenis van de stad met het hertogdom Brabant.⁶⁵ Daarnaast verduidelijkten de organisatoren van deze intrede de diverse verwijzingen naar abstractere politieke structuren en Bijbelse opvattingen over de verhouding tussen kerk en staat via tekstpassages in het Latijn en Middelnederlands. Het is bovendien niet uitgesloten dat men deze passages tijdens de intrede luidop voorlas. Het staat vast dat feodale conflicten uit het verre Brabantse verleden niet noodzakelijk te complex waren voor de toeschouwers van Maximiliaans Blijde Intrede. Terwijl historici Blijde Intredes in de Bourgondische Nederlanden vanwege de rijke beeldentaal en toespelingen op zowel religieuze alsook seculiere literatuur in de historiografie lang beschouwden als elitaire ceremonies, maakte ook het ‘gewone volk’ een niet onbelangrijk deel uit van het beoogde publiek.⁶⁶

Veel dichter bij de specifieke politieke situatie van de jaren 1477-1478 stonden taferelen die de verhouding tussen vorsten en hun onderdanen weergaven. In het tableau van de schilders bij de Melkbrug [18] bijvoorbeeld werden de drie Staten van Brabant tweemaal gepersonifieerd terwijl ze baden om vrede, een duidelijke verwijzing naar de oprukkende Franse koning. Op een van de tableaux bij de lakenhal [23] knielde de Antwerpse bevolking voor Maximiliaan waarbij werd aangetekend dat de vorst zich goedgunstig moest ontfermen over zijn onderdanen, terwijl de onderdanen op hun beurt de vorst moesten eren en liefhebben. Dit is een niet te missen parallel met de kern van de Blijde Intrede, waarbij de vorst en de stad elkaar een wederzijdse eed van trouw afleggen. Nadat die eedaflegging ook daadwerkelijk had plaatsgevonden [25], volgde allicht vanuit die redenering het tableau van de schippers, waarop de drie Staten, gepersonifieerd door twee priesters, twee ridders en twee burgers, knielden voor Maximiliaan die op zijn beurt was geflankeerd door de zeven keurvorsten. De vraag is natuurlijk of deze als harmonieus gerepresenteerde verhouding tussen de vorst en zijn onderdanen overeenstemde met de politieke realiteit.

64 Sjoerd Bijker, ‘The Functions of the Late Medieval Brabantine Legend of Brabon’, in: Robert Stein en Judith Pollmann (eds.), *Networks, Nations and Regions. Shaping Identities in the Low Countries* (Leiden 2010) 94 <https://doi.org/10.1163/ej.9789004180246.i-292.29>.

65 In de jaren na 1534 ontwierp Pieter Coecke van Aelst een papier-maché pop van Brabo, die tijdens Blijde Intredes door de stad werd gevoerd. Mark Meadow, ‘“Met geschickter ordenen”: The Rhetoric of Place in Philip II’s

1549 Antwerp “Blijde Incompst”’, *The Journal of the Walters Art Gallery* 57 (1999) 6; Stijn Bussels, *Spectacle, Rhetoric and Power: The Triumphal Entry of Prince Philip of Spain into Antwerp* (Amsterdam 2012) 22-25.

66 Margit Thöfner, ‘“Willingly We Follow a Gentle Leader...”: Joyous Entries into Antwerp’, in: Jeroen Duindam en Sabine Dabringhaus (eds.), *The Dynastic Centre and the Provinces: Agents and Interactions* (Leiden 2014) 187 https://doi.org/10.1163/9789004272095_012.

▲
 In deze miniatuur huldigen de drie Staten (clerus, adel en derde stand) Maximiliaan van Oostenrijk die is gezeten op een troon en wordt gerepresenteerd als keizer van het Heilige Roomse Rijk. Bij de troon zijn vermoedelijk gezeten zijn kleinzoon Karel v en zijn dochter Margaretha van Oostenrijk. Vergelijk de passages [26] en [28] uit de intrede. Koorboek van Margaretha van Oostenrijk (1515-1516). ©Mechelen, Stadsarchief inv. nr. 60247 032 (zie www.beeldbankmechelen.be).

Terwijl er relatief veel onderzoek is gedaan naar de politieke gebeurtenissen die plaatsvonden in de eerste helft van het jaar 1477, is over de ontwikkelingen in de tweede helft eigenlijk weinig bekend. De nadruk ligt in de historiografie immers enerzijds op de stedelijke opstanden naar aanleiding van het onverwachte overlijden van Karel de Stoute (°1433) tijdens de slag bij Nancy (5 januari 1477) en anderzijds op de totstandkoming en bepalingen van het Groot Privilege waarmee Maria van Bourgondië de binnenlandse crises hoopte op te lossen. De jonge vorstin werd na het overlijden van haar ambitieuze vader geconfronteerd met de onvrede van haar onderdanen die zich verzetten tegen de dure buitenlandse campagnes en het centralistische beleid van haar vader. Bovendien moest zij zich weren tegen de ambities van Lodewijk XI van Frankrijk (1423-1483) die na Karels overlijden meteen binnenviel in Bourgondië, Franche-Comté, Artesië en Picardië. In deze penibele omstandigheden werd een spoedvergadering van de Staten-Generaal belegd waarin Maria noodgedwongen aan het kortste eind zou trekken. De Staten waren immers enkel bereid om haar als hun vorst te erkennen en om haar financiële en militaire steun te verlenen, als zij verregaande juridische, politieke, fiscale en economische tegemoetkomingen deed. Minder dan een maand na de dood van Karel de Stoute resulteerden de onderhandelingen op 11 februari 1477 in het eerdergenoemde Groot Privilege, waarmee de Staten de centrale macht aan banden legden in het voordeel van de vorstendommen en steden.⁶⁷

Maar Maria's opluchting was van korte duur. In de lente van het jaar 1477 braken opnieuw opstanden uit in diverse Vlaamse en Brabantse steden, ook in Antwerpen.⁶⁸ In haar pogingen de opstand in Antwerpen te beteugelen, liet de vorstin zich bijstaan door drie raadsheren: Adolf van Kleef, stadhouder-generaal en heer van Ravenstein, Hendrik van Hoorn, heer van Perwijs, en Jasper van Culemborg, heer van Hoogstraten. Zonder uitzondering gaat het hier om hoge edelen en baanderheren die belangrijke Brabantse heerlijkheden bezaten.⁶⁹ Dankzij hun informatie was Maria van Bourgondië goed op de hoogte van de tumultueuze situatie in de Scheldestad, waar de ambachten van de meerseniers (kleinhandelaars), schippers, visverkopers en beenhouwers in opstand waren gekomen tegen het gezagsgetrouwe en

67 Wim Blockmans (ed.), 1477. *Het algemene en de gewestelijke privilegiën van Maria van Bourgondië voor de Nederlanden* (Kortrijk-Heule 1985); Blockmans en Prevenier, *The Promised Lands*, 196-199; Haemers, *For the Common Good*, 11-23.

68 De periode werd voor Vlaanderen al intensief bestudeerd. Haemers, *For the Common Good*, 137-262.

69 Deze drie heren waren tevens adellijk lid van de Staten van Brabant en speelden in zekere zin een dubbelrol in het politiek bedrijf: Damen, 'Prelaten', nrs. [729], [466] en [761]. Zie ook: Mario Damen, 'Heren met banieren. De baanrotsen van Brabant in de vijftiende eeuw', in: Mario Damen en Louis Sicking (eds.), *Bourgondië voorbij. De Nederlanden, 1250-1650* (Hilversum 2010) 139-158.

▲
Maximiliaan van Oostenrijk en Maria van Bourgondië houden samen Maria's wapenschild vast als symbool voor de Bourgondische erfenis. Handgekleurde houtsnede vervaardigd door Albrecht Dürer, 1515. ©Amsterdam, Rijksmuseum, nr. RP-P-OB-1480 (zie <http://hdl.handle.net/10934/RM0001.COLLECT.33392>).

corrupte stadsbestuur en tijdelijk de macht konden grijpen. Op 18 juni gaf Maria de stad door middel van een officieel bericht het bevel tot het herstel van de oorspronkelijke samenstelling van de schepenbank, maar aan die eis gaven de opstandige gilden geen gehoor.⁷⁰ Het tij zou voor de jonge vorstin pas keren na haar huwelijk met Maximiliaan van Oostenrijk op 19 augustus van hetzelfde jaar te Gent.

Hoewel Maximiliaan eind augustus feestelijk werd ingehuldigd in Gent en vervolgens in Brugge⁷¹ was een inhuldiging in de belangrijkste Brabantse steden voorlopig niet aan de orde. In de context van de Franse invallen is het natuurlijk niet verrassend dat Maximiliaan eerst zijn huldigingstocht vervolgde langs de zuidgrens via Rijsel, Dowaaï, Bergen (Henegouwen) en Namen.⁷² Maar dit betekent niet dat de nieuwe vorst zich niet bekommerde om de uiterst gespannen politieke situatie in de steden elders in de Nederlanden. Zo engageerde Maximiliaan zich meteen na zijn huwelijk met de Bourgondische erfprinses voor het herstel van het hertogsgezinde gezag en het beteugelen van de stedelijke opstand in Antwerpen. Op 30 november 1477 zond hij daarom commissarissen naar de stad, onder wie enkele edelen met Brabantse heerlijkheden als graaf Engelbert II van Nassau, Antoon van Brabant en Geldolf van der Noot, de kanselier van Brabant. Hun eerste taak was het aanstellen van twee nieuwe burgemeesters. Waar Maria vruchteloos geprobeerd had om de Antwerpse amokmakers te verzoenen, kon het voormalige stadsbestuur pas na Maximiliaans persoonlijke interventie de macht teruggrijpen, terwijl de belangrijkste aanstichters van de opstand van hun verworvenheden en vrijheid werden beroofd.⁷³

Door de ‘pacificatie’ van Antwerpen was er niets meer dat een Brabantse inhuldiging in de weg stond. Ook vanwege de buitenlandse dreiging kon een plechtige inhuldiging van de nieuwe hertog in Brabant eigenlijk niet langer op zich laten wachten. Zoals een chroniqueur vermeldt, zouden zijn onderdanen dan immers ‘gewilligher (...) vechten teghen die ghene die sijn vianden waren’.⁷⁴ Toch ging de nieuwe vorst nog omzichtig te werk en had hij oog voor de wensen van de vertegenwoordigers van zijn nieuwe onderdanen. Zo stuurde Maximiliaan op 18 november 1477 vanuit Brussel zeven bodes met oproepbrieven voor een dagvaart van de prelaten, edelen en stedelijke vertegenwoordigers uit de verschillende administratieve

70 Pieter Génard, *De gebroeders Van der Voort en de volksopstand van 1477-1478. Verhalen en ambtelijke stukken* (Antwerpen 1879) 60.

71 Joseph Chmel (ed.) *Aktenstücke und Briefe zur Geschichte des Hauses Habsburg im Zeitalter Maximilians I*, Volume 1 (Olms 1968), 161-162. Zie ook Herman Vander Linden, *Itinéraires de Marie de*

Bourgogne et de Maximilien d’Autriche, 1477-1482 (Brussel 1934) 120-125.

72 Ibidem.

73 Génard, *De gebroeders*, 106-116. Zie over Antoon van Brabant, bastaardzoon van hertog Filips van Sint-Pol Damen, ‘Prelaten’, nr. [737].

74 Alberts, *Wonderlycke oorloghen*, 37.

districten.⁷⁵ Ook de kanselier van Brabant spande zich in om een en ander in goede banen te leiden, en op 30 november stuurde hij een bode naar Leuven om ‘de drie Staten te vergaderen ende bereetschap te maeken tegen die compst mijns genedichs heeren’.⁷⁶ Wellicht verzamelden de Staten op deze vergadering de klachten over het naleven van de Blijde Inkomst. Maximiliaan kon op 5 december in Leuven niet anders dan de Blijde Inkomst bevestigen die zijn echtgenote op 29 mei had toegezegd, ook al togen zijn ambtenaren wel aan het werk om precies uit te zoeken wat precies de ‘nieuwigheden’ waren in het toegekende charter en op welke manier deze in het nadeel waren van de vorst.⁷⁷

De Staten van Brabant zaten in december zelf ook niet stil. Maria had tijdens haar Blijde Inkomst toegezegd dat de landsprivileges van Brabant voor Kerstmis 1477 in Antwerpen zouden worden gedeponeerd in een kist met drie sleutels die in beheer waren bij de vorstin, de stad Leuven en de stad Brussel.⁷⁸ Deze deadline naderde met rasse schreden en het was mogelijk de aanleiding voor de Staten om de balans op te maken. Uiteindelijk kwamen tot een lijst van zesentwintig overtredingen. Althans, dat is het aantal dat Maximiliaan bevestigde in zijn aanvulling op de Blijde Inkomst van 3 januari 1478.⁷⁹ Het is waarschijnlijk geen toeval dat het in vier artikelen, meer dan welke stad dan ook, specifiek gaat om Antwerpse belangen. Naast het overbrengen van de privileges naar Antwerpen handelden de artikelen over de te hoge tolheffing in de Scheldestad, de controle op de muntslag aldaar en de borgtocht die Antwerpenaren aan de hertog van Gulik moesten betalen. Het ging hier nadrukkelijk ook om zaken waaraan grote financiële belangen voor het vorstelijk paar kleefden.⁸⁰ Maximiliaan beloofde beterschap, maar deed dat slechts in ruil voor een nieuwe bedde en militaire bijstand.

75 Brussel, Algemeen Rijksarchief, Rekenkamer van Brabant (hierna RKB) inv. nr. 2424, f. 67v (Nijvel), 68v (Antwerpen), 69v (Tienen), 75v (’s-Hertogenbosch), 79r (Brussel, Leuven), 83v (Geldenaken).

76 Op 27 november 1477 reisde de kanselier van Brabant al van Brussel naar Antwerpen en vandaar naar Leuven ‘tot eenre dachvairt aldaer’. RKB inv. nr. 2424 f. 67r, 74r.

77 Raymond Van Uytven, ‘1477 in Brabant’, in: Wim Blockmans (ed.), *1477. Het algemene en de gewestelijke privilegiën van Maria van Bourgondië voor de Nederlanden* (Kortrijk-Heule 1985) 276.

78 Van Uytven en De Ridder, ‘De Blijde Inkomst’, 291-292 (artikel [2]).

79 J.B. Ansems, *Den luyster ende glorie van het hertogdom van Brabant* (Brussel 1699), deel II,

4-8. Zie ook RKB inv. nr. 90 f. 87r-90r; Vrancken, *De Blijde Inkomsten*, 69 en Van Uytven, ‘1477 in Brabant’, 276.

80 Zo schoot de ontvanger-generaal van Brabant op 20 december 1477 bedragen van respectievelijk 1.800 en 800 pond (van 40 gr.) voor op zijn toekomstige inkomsten op de Scheldetol en de Antwerpse munt. Het geld was onder andere bedoeld voor de levering van diverse partijen zijde aan Maria. Op 5 en 23 januari 1478 kwamen daar nog eens 1000 en 360 pond bij, bestemd voor onder andere de betaling van het *pension* van Jan van Kleef. Lille, Archives Départementales du Nord, Série B (hierna ADN B) inv. nr. 2116, register van controleur-generaal Nicolas de Ruter, ongefolieerd, onder ‘Sur le demenie de Brabant’ en ‘Encores Brabant’.

Over deze nieuwe bedde werd uiteindelijk een akkoord bereikt. De Staten kenden de nieuwe vorst maar liefst 108.400 kronen toe, te betalen binnen een jaar voor het beschermen van de landen en de onderdanen tegen de koning van Frankrijk. Zowel over de manier waarop het bedrag moest worden omgeslagen alsook over de bijdrage van de kloosters ontstond echter onenigheid tussen de geestelijkheid, de adel en de steden van het kwartier van Leuven enerzijds en de kwartieren van Brussel, Antwerpen, 's-Hertogenbosch anderzijds.⁸¹ De Staten van Brabant slaagden er met andere woorden niet in om één front te vormen tegenover de vorst. De eenheid die zij hadden kunnen uitstralen bij het binnenhalen van het Groot Privilege was nog geen jaar later alweer verdwenen. Omdat de vorst op zeer korte termijn geld nodig had, gingen de onderhandelingen met de Staten ook na het toekennen van de hierboven genoemde bedde onverminderd verder. Op 6, 9 en 10 januari stuurde de vorst bodes vanuit Brussel naar de verschillende districten met 'dachvaertbrieven voor prelaten, edele ende steden'.⁸² Op die laatste dag vertrok kanselier Van der Noot al naar Antwerpen 'daer mijn genedige heer sijn incompst dede ende daer de drie Staten van Brabant vergadert waren'.⁸³ De vergadering van de Staten verliep moeizaam. Maximiliaan vroeg toestemming om erf- of lijfrenten te verkopen op de Brabantse domeinen om zo snel geld te kunnen incasseren voor de betaling van de grenstroepen. Bovendien beval hij de vertegenwoordigers van de Staten niet eerder te vertrekken voordat een akkoord over de bedde was bereikt. De Leuvense stadsecretaris Jan Lobbe zag zich genoodzaakt om zijn verblijf in Antwerpen tot 23 januari te rekken.⁸⁴

Uit deze reconstructie blijkt duidelijk dat de intrede slechts een schakel was in een lange reeks politieke onderhandelingen die al aanvingen in november 1477. De toezeggingen van de vorst op 3 januari om toe te zien op de naleving van de Blijde Inkomst moeten voor de Staten een belangrijk element zijn geweest in dit proces. De combinatie van de intrede op 13 januari en de dagvaart in de dagen erna maakte dat vorst, hofhouding, ambtenaren en politieke vertegenwoordigers van het hertogdom bijeenkwamen in de Scheldestad. Dankzij diverse gagelijsten van de hofhouding weten we dat

81 RKB inv. nr. 15729 f. 1r-v. De Staten besloten ook na enig tegenstribbelen tijdens een vergadering op het Brusselse stadshuis op 4 januari – één dag na Maximiliaans bevestiging van de aanvulling op de Blijde Inkomste – positief op een verzoek van Margaretha van York, de weduwe van Karel de Stoute, voor een substantiële toelage. Ibidem, f. 2r-v.

82 RKB inv. nr. 2424 f. 68r ('s-Hertogenbosch), 68v (Antwerpen) 72v (Nijvel), 80r (Leuven), 81v (Brussel), 83v (Geldenaken).

83 RKB inv. nr. 2424 f. 67r.

84 Leuven, Stadsarchief, inv. nr. 6321 f. 116v: '(...) dwelck was dat hij [= Maximiliaan] begherde te mogen vercoopen op de demeynen van onsen lande in erfrenten oft lijfrenten om eens te hebbene vijftich duysent cronon. Op dewelcke tijt onse genedigs heere dede den Staten seggen ende bevelen van daer niet te trecken tot dier tijt toe daer zij vereenicht souden zijn van den consente ende beede bij hem geconsenteert (...).'

Maximiliaan ongeveer 190 hovelingen mee had genomen.⁸⁵ Op 9 januari, bij Maximiliaans inhuldiging in Mechelen, kreeg alleen een select gezelschap van ongeveer veertig personen wijn geschonken.⁸⁶ Het aantal topedelen⁸⁷ en topambtenaren⁸⁸ in zijn gevolg onderstreepte niet alleen Maximiliaans vorstelijke status, maar is ook een indicatie dat er enkele politieke noten gekraakt konden worden.

Op het moment van de eigenlijke Blijde Intrede was de situatie in Antwerpen allesbehalve stabiel. Dit blijkt onder meer uit het gegeven dat enkele dagen eerder amokmakers nog op bedevaart werden gestuurd, omdat zij geprobeerd hadden de Blijde Intrede te verhinderen en omdat zij geprobeerd hadden de leden van hun niet nader genoemde gilden te overtuigen van hun zaak.⁸⁹ Twee kronieken verhalen vervolgens hoe onverlaten tijdens het verblijf van het vorstelijk paar in de stad een poging hadden gedaan de waterputten te vergiftigen. De aanstichters werden ‘by der gracien Gods’ opgepakt en naar Rupelmonde gebracht waar zij terechtgesteld werden. De waterputten konden op tijd worden gezuiverd, maar ondanks deze goede afloop was er ‘onder tvolc (...) grote murmeracie’.⁹⁰ De onrustige

85 Zie de gajelijsten van Maximiliaans hofhouding in Antwerpen van 18, 21 en 22 januari in ADN B inv. nr. 3442.

86 Dit was de manier waarop een stad eer betoonde aan bezoekers en diende als blijk van erkenning voor de diensten die zij in het verleden hadden verricht of in de toekomst nog zouden kunnen verrichten voor de stad. Het stadsbestuur van Mechelen schonk ook aan Maximiliaan twee zilveren vergulde drinkbekers, een vat Rijnwijn en een vat Beaune. SAM inv. nr. 153 (stadsrekening 1477-1478) f. 115r. Zie over wijngeschenken onder andere Alain Derville, ‘Les pots-de-vin dans le dernier tiers du xve siècle (d’après les comptes de Lille et de Saint-Omer)’ in: Wim Blockmans (ed.), 1477, 449-471; Marc Boone, ‘Dons et pots-de-vin, aspects de la sociabilité urbaine au bas Moyen Age. Le cas gantois pendant la période bourguignonne’, *Revue du Nord* 70 (1988) 471-487 <https://doi.org/10.3406/rnord.1988.4390>; Mario Damen, ‘Corrupt of hoofs gedrag? Geschenken en het politieke netwerk van een laatmiddeleeuwse Hollandse stad’, *Tijdschrift voor sociale en economische geschiedenis* 2 (2005) 68-94 <https://doi.org/10.18352/tseg.768>.

87 Adolf van Nassau, graaf van Wiesbaden, Joris van Baden, bisschop van Metz, Maarten en Wolfgang

van Polheim, Adolf en zijn zoon Filips van Kleef, Peter II van Luxemburg, graaf van Sint-Pol, Lodewijk van Brugge, heer van Gruuthuse, Olivier de la Marche, naast een aantal hovelingen met Brabantse wortels, zoals graaf Engelbert II van Nassau, heer van Breda, Jan II van Glimes, heer van Bergen op Zoom, Jan III van Glimes, heer van Walhain. SAM inv. nr. 153 (stadsrekening 1477-1478) f. 115r-v.

88 De hofmeester, de voorzitter van de Grote Raad, de *argentier*, de *heeren van den financien* en de kanselier van Brabant. SAM inv. nr. 153 (stadsrekening 1477-1478) f. 115r-v.

89 Overlaet, ‘An elegant and dignified dialogue’, 238. Antwerpen, Felix Archief, Correctieboeken 1414-1794, f. 130 v. Zie hierover ook: Jan Van Herwaarden, *Opgelegde bedevaarten. Een studie over de praktijk van opleggen van bedevaarten (met name in de stedelijke rechtspraak) in de Nederlanden gedurende de Late Middeleeuwen, ca. 1300 - ca. 1550* (Amsterdam 1978) 211. Met dank aan Jelle Haemers voor de bronverwijzing.

90 Alberts, *Wonderlycke oorloghen*, 45-46; *Dits die Excellente Chronijcke van Vlaenderen*, f. 197r (zie https://dbnl.org/tekst/_ditoo4ditso1_01/_ditoo4ditso1_01_0197.php).

lokale politieke situatie laat zien dat Maximiliaans gezag nog zeker niet door iedereen werd aanvaard en dat mogelijk getracht werd ook lokale politieke rekeningen te vereffenen. Dit plaatst de getoonde harmonie tussen vorst en politieke elite in perspectief en maakt dat we voorbij de pracht en praal van de intredes als die in Antwerpen op 13 januari 1478 moeten blijven kijken.⁹¹

Het is ongetwijfeld geen toeval dat de ontvanger-generaal van Brabant op 18 januari – vijf dagen na de intrede – 4.000 pond uit de te verwachten bede-inkomsten van Antwerpen en het markgraafschap aan de vorst verstrekte. Dit geld was specifiek bedoeld voor de betaling van honderden ‘gens de guerre’ en ‘pietons alemans’ die aan de zuidelijke grenzen in Luxemburg, Henegouwen en Waals-Vlaanderen waren gestationeerd.⁹² Het hertogelijk paar keerde na de intrede overigens niet terug naar de Coudenberg, maar verbleef nog relatief lang in de Scheldestad, omdat de onderhandelingen met de Staten aansleepten. Maria bleef tot half februari in Antwerpen, terwijl Maximiliaan op 23 januari naar Dendermonde en Gent vertrok.⁹³

Conclusie

De contemporaine beschrijving van de Blijde Intrede van Maximiliaan in 1478 te Antwerpen is uniek in verschillende opzichten. Ten eerste gaat het hier om een intrede in het hertogdom Brabant, waarvan tot nu toe nauwelijks gedetailleerde beschrijvingen bekend zijn voor de Bourgondische periode. Ingebed tussen twee publieke eedafleggingen, één aan de stadspoorten en één op de Grote Markt, maakte deze intrede deel uit van de eeuwenoude constitutionele traditie van Brabant, waarvan het charter van de Blijde

91 Zie voor de problematische relatie tussen Maximiliaan en de Brabantse steden in de jaren tachtig ook Valerie Vrancken, ‘Opstand en dialoog in laatmiddeleeuws Brabant. Vier documenten uit de Brusselse opstand tegen Maximiliaan van Oostenrijk (1488-1489)’, *Handelingen van de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis* 181 (2015) 209-267 <https://doi.org/10.3406/bcrh.2015.4321>.

92 ADN B inv. nr. 2116, register van controleur-generaal Nicolas de Ruter, ongefolioerd, onder ‘Aydes de Brabant’. Nog vóór de intrede in Antwerpen, op 7, 8 en 9 januari, had de ontvanger-generaal al vier bedragen van in totaal 3800 pond (van 40 gr.) voorgeschoten uit zijn toekomstige Brabantse bede-inkomsten buiten het Antwerpse kwartier.

93 Vander Linden, *Itinéraires*, 27-29. Daarna gingen de onderhandelingen tussen vorst en onderdanen overigens gewoon door. Zo verzocht de kanselier Antwerpen en de andere steden in februari 1478 of zij manschappen te voet en te paard konden leveren voor het hertogelijke leger en onderhandelden de rentmeester-generaal, de hofmaarschalk, de kanselier en Maximiliaan zelf in april 1478 bij diverse gelegenheden over een lening en anticipatie op de bede, waarbij ook de Staten werden bijeengeroepen in de Scheldestad. RKB inv. nr. 2424 f. 63v, 64v-65r. Zie over dit systeem van anticipaties: Mario Damen, *De staat van dienst. De gewestelijke ambtenaren van Holland en Zeeland in de Bourgondische periode, 1425-1482* (Hilversum 2000) 342-345.

Inkomst de kern vormde. Het stadsbestuur stimuleerde de competitie tussen de verschillende gilden om tot een magnifiek schouwspel te komen. De betrokkenheid van de rederijders bij de intrede vond niet alleen haar weerslag in de intrede zelf, maar ook in de verslaglegging. In de tweede plaats is het een relatief vroege tekst met veel verwijzingen naar de Klassieke Oudheid, die natuurlijk waren geïnspireerd door de uitnodiging van het stadsbestuur om de keizerszoon ook keizerlijke taferelen voor te schotelen. Ten slotte vormden taferelen over de Brabantse geschiedenis een belangrijk onderdeel van de intrede. Die hadden niet alleen een didactisch doel voor de nieuwe vorst, maar sloten eveneens goed aan bij de historische kennis van de deelnemende groepen enerzijds en bij het groeiend stedelijk bewustzijn in deze periode anderzijds. Verbeelde *exempla* van ‘rechtvaardig bestuur’ bevestigden bijvoorbeeld het verbond dat de Brabantse hertogen sloten met vertegenwoordigers van hun onderdanen en de verantwoordelijkheden van beide partijen. Een analyse van Maximiliaans Blijde Intrede biedt dan ook niet alleen inzicht in de verspreiding van historiografische tradities en legendes, maar vooral ook in de complexe politieke beeldtaal die toestond om al dan niet legendarische verhalen uit het verleden betekenisvol te vertalen naar de contemporaine context.

Omdat de auteur een gedetailleerd overzicht gaf van zowel de thema’s en locaties alsook van de uitvoerders van de Antwerpse taferelen, biedt deze intrede mogelijkheden voor een *bottom-up* benadering van politieke processen in de stad Antwerpen, het hertogdom Brabant en bij uitbreiding de Bourgondische samengestelde staat. Een belangrijke rol was weggelegd voor de stedelijke middengroepen, zoals die ook al tot uiting was gekomen in de opstand geleid door belangrijke Antwerpse gilden. Maximiliaan had deze opstand wel kunnen beteugelen, maar het gegeven dat de visverkopers en de vleeshouwers enkele maanden later toch mochten deelnemen aan zijn Blijde Intrede, bevestigt, naast de betekenisvolle locatie en het ambigue thema van hun tableau, dat zijn tussenkomst al bij al weinig effect had gehad op hun politieke aspiraties en sociale positie in de stad. Ook de anti-hertogelijke protesten, die slechts enkele dagen voor 13 januari plaatsvonden, doen vermoeden dat de Intrede van Maximiliaan niet alleen de aanleiding, maar ook de inzet was van een complexe machtsstrijd tussen verschillende belangengroepen in de stad en binnen de Staten van Brabant. Veel meer dan een politieke status quo verbeeldde de gekozen thema’s niet alleen de belangen en ambities van de deelnemende stedelijke groepen en de stad als geheel, maar ook van de Staten vis-à-vis de vorst. Het in Antwerpen opgevoerde ‘theater’ functioneerde, met andere woorden, bovenal als een actief communicatiemiddel tussen zowel de vorst en de stad, en in een groter verband de Staten, alsook tussen de deelnemende stedelijke belangengroepen. Een te enge toepassing van het concept ‘theaterstaat’ schiet dan ook tekort om deze intrede te kunnen duiden.

Een reconstructie van de omstandigheden waarin de inhuldiging te Antwerpen plaatsvond, illustreert dat die intrinsiek deel uitmaakte van

politieke besluitvormingsprocessen. Diverse Brabantse edelen en ambtenaren speelden aan de zijde van de vorst een cruciale rol als makelaars, terwijl tegengas werd gegeven door de politieke elites van Antwerpen en de andere Brabantse steden, geformaliseerd in de Statenvergadering. Toegegeven, de vorst kon uiteindelijk zijn financiële wensen doordrukken, maar daarvoor moest er eerst toch wel heel wat water door de Schelde stromen. De Antwerpse groepen en gilden die deelnamen aan Maximiliaans Blijde Intrede waren allicht niet direct betrokken geweest bij deze onderhandelingen, maar zij wisten duidelijk wel waar de klepel hing. Thema's en vraagstukken die in de voorafgaande weken op tafel hadden gelegen, zoals de tolheffing bij de Schelde, kregen tijdens de Blijde Intrede niet toevallig een podiumplaats.

Uitgave van de tekst⁹⁴

[A] ORIGINEEL: niet voorhanden. De originele beschrijving is waarschijnlijk opgesteld door een rederijker uit Antwerpen, mogelijk kort voor, maar waarschijnlijker kort na de inhuldiging van Maximiliaan op 13 januari 1478. B AFSCHRIFT: vervaardigd kort na januari 1478. Rijksarchief te Luik, Archief van de familie Mercy-Argenteau, inv. nr. 4026 (vroeger nr. 32) f. 2v-6v. In de inventaris van Sébastien Dubois, *Inventaire des archives de la famille de Mercy-Argenteau (1334-1959)*. 2 vols., Archives de l'Etat à Liège. Inventaires 110 (Brussel 2009), wordt dit register aangeduid met: 'Recueil des textes normatifs (xvie siècle)'. Vroeger bevond dit register zich in het fonds Diverse Handschriften van het Algemeen Rijksarchief te Brussel, inv. nr. 881.

[f. 2v]

De blijde incomst van hertoghe Maximiliaen, anno 77, 13 dage in januario.⁹⁵

[f. 3r]

Dit es de blijde incomste van den doorluchteghen vorst en prince hertoghe Maximiliaen, hertoghe van Oosterijke ende van Brabant etc. in sijnder stadt van Andwerpen anno 77, 13 dage in januario.

94 De tekst is uitgegeven conform de kritisch-normaliserende methode uit de 'Richtlijnen voor het uitgeven van historische bescheiden' van het Koninklijk Nederlands Historisch Genootschap. Dit betekent dat afkortingen zijn opgelost en interpunctie, (hoofd)letters en cijfers zijn genormaliseerd naar hedendaags gebruik. Om het verwijzen naar passages uit de tekst te

vereenvoudigen hebben we een nummering aangebracht.

95 Wij interpreteren dit niet als 'dertiendag' oftewel Driekoningen, 6 januari (zoals Blockmans, 'Publieke rituelen', 330-332), omdat deze specifieke datering doorgaans niet de naam van de maand (januari) vermeldt. Het vorstelijk paar verbleef op die datum bovendien in Brussel: Vander Linden, *Itinéraires*, 29.

[1] In den iersten om den voorghenomden doorluchteghen prince sierlijc ende eerlijc te ontfanghen, so daden de wethouwers van der stadt van Andwerpen een ghebot doen ende gaven ute notabele prijse, soe wie sierlijcxt ende statelijcxt den voirs. prince teghen rijden soude met een ghetal van 18 peerden van eender devijsen, ende niet daeronder, die soude winnen enen prijs van sesse Bourgoensche guldene. Ende die in tgelijcx daernaest sierlijcxt ende statelijcxt rijden soude, die soude winnen vijfve Bourgoensche guldene. Ende dies ghelijke daernaest viere Bourgoensche guldene.

[2] Item wie van den nacen oft andere gulden oft gheselscape de soonste ende sierlijcxtte figueren toonen soude der keyserlijcker croon oft den hertoghen van Brabant aengaende, die soude winnen als voore den hoechsten prijs sesse Bourgoenssche guldene.

[3] Item wie dat daernaest sierlijcxt dade, soude winnen vijfve Bourgoenssche guldene. Ende soe wie dat daernaest soonste dade, soude winnen viere Bourgoenssche guldene.

[4] Item soe wie des avens oft des anderdaigs tsoonste ende dbeste esbattament dade voor den prince, die soude winnen als voore den hoechsten prijs drie guldene voirg. Ende soe wie daernaest dbeste dade, die soude winnen twe guldenen.

[5] In den iersten so reden hem teghen vele eelder sciltboirteghe manne ende vele goeder coopliede, wel tgetal van twe hondert peerden.

[6] Item daerna reden hem de scipliede teghen eerlijc ende statelijc, ende sij waeren alle ghecleet half peers ende half wit, ende van ghelijcken waren haer ghetuyghen van den peerden al van eender devijsen.

[7] Item daerna reden de vleeshouwers ende de vyscoopere, seere sierlijc toe ghemaect van eender devijsen, met swerten camelotten tabbaerts, ende de eene mouwe was peers.

[8] Item daerna reet de meerse met grooter menichten, al ghecleet met peerschen, ende de eene mouwe was wyt met eender rooder vaesschen daer dore gaende, ende drie paedgijen die sierlijc toe gemaect waren. De drie peerde daer de paedgijen op saten waren met covertueren overdeect van rooden bokerane, met tsprijnsen wapenen ende enen leeu sittende op een peert seer wel gedaen, ende dat peert leydde een willeman.

[9] Item daerna reden de bresselouwers seere net toegemaect op thooge duytsche met bleeken grauwen tabbaerts van eenen ghetuyghe haer peerden, ende een versilverde minnenbruer coorde ghedrayt om den enen arm.

[f. 3v]

[10] Item te voete so ghinghen hem teghen de heeren van der cappittelen metter prossijsien ende alle andere gheestelijcke oordenen, nonnen ende beghinnen, tot op gheen sijde der molen aen den steenwech. Ende daer stont enen outaer ghesiert, ende daer beette de prince van sinen peerde, ende daer dede hij belofte ende eedt na ouwer costuymen. Ende doen sat hij wederom op sijn peert. Ende doen quaemen hem teghen de heeren van der stadt met alle den scutterijen ende ambachten, ende elc hadde een barnende toortse in de hant.

[11] Item als hij quam buyten voor Sijnt Jorijs poorte, daer stont in figueren hoe de riddere Sijnte Jorijs mirakel dede, de doode verrijsen ende andere mirakelen. Ende daer zoot enen ketel die dingel om stiet ende Sijnt Jorijs warter ghevanghen.

[12] Item binnen der poorten bij tgasthuys daer wart Sinte Jorijs ghesaecht, ende hij hinc metten voeten opwaert in dien perc. Ende in dandere perc wert hij onthoot. Ende dese pointen deden beyede gulden van den voetboghe.

[13] Item voort aen de derde oordene daer stont een point hoe dat Braboen den ruese verwan, ende sloech hem de hant af ende warpse int Scelt. Ende na dat hantwerpen so heet de stadt Handwerpen. Ende dat point daden de cleermakers ende de tymmerliede.

[14] Item voort opten Drijehoec daer stont een point hoe dat Julius Sesar te Roome ghecroont wart, ende hoe hem thoot van Pompeius wart ghepresenteert, dwelc sierlijc was. Ende dat point daden de huyvetters ende de scoenmakers.

[15] Item in de Meere daer stont een point dat was onse prinsesse met haren meegden. Ende boven haer hoot hinc een digne figuracie van den heilighen gheest, ende haer volc knielde voor haer ende baden haer haer trouwe. Dat daden de backers ende bontwerkers.

[16] Item binnen der Meerpoorten, daer stont een point daer wart Julius Sesar vermoort, ende Octaviaen sijn neve die wrac de moort van sinen oom, twas seer sierlijc. Dat daden de vleeshouwers ende de viscoopers.

[17] Item op douwe Veemerct achter des coordekens daer stont een groot dobbel point van enen coninc, also de bibel verclaert, die maer een jaer coninc en was. Hij en wart gesonden op een eylant daer draken en serpentes waren, dat de coninc verwant. Dat point dede de meerse.

[18] Item bij de Melcbrugge daer stont een dobbel point, dat was de paus, de keyser ende de landman gelijk de drye staten. Ende noch wasser een priester, een ridder ende een gemeen man, ende dese baden gelijk voor een cruysefix ende een Marijenbeelde om pays ende om vrede. Dat point daden de schilders.

[19] Item over de Melckbrugge daer stont een rijckelijc point, een maniere van enen boome met 17 tacken, ende aen elken tac hinc enen scilt van den 17 landen die onser prinsessen verstorven waren, in saleger gedachten van hertoge Kaerlen. Ende onder desen boom stonden seventien prinsen te vollen harnassche. Ende opten boom stont enen aren, die stac hem selven in sijn herte ende daer liep bloet van, ende dat bloet ontfinc een maecht in enen nap oft croes. Ende dat point daden de scrijnmakers ende de cuypers.

[f. 4r]

[20] Item tpoint voor de halle, die stallagie hadde vier perken, ende elc perc hadde twe personagijen onderscoten, de een daer af boven ende de andere beneden. Ende daer stont de prince van sinnen peerde, ende ghinc also tot in de kerke.

[21] Item aen dien einde ter Merct waert boven hooghe was enen troone, ende daer een God in sittende, ende boven aen sinen stoel ghesiert met inghelen, ende onder de viere evangelisten, onder dandere, enen rijckelijken gaudenen aren hebbende in sinen beck enen scilt ghefigureert na Johannes Ewangeliste, aen dander einde enen guldenen leeu hebbende enen scilt ghequaarteleert metten vier leeuwen deser landen, na de figure van Marcus, beneden den aren ende den leeu enen guldenen osse na Lucas. Ende alle dese figuren waren verheven, bij den welken bewijst wart dat de heerlijcheden ende de dominacien van den landen des keyzers ende des leeus, ende de subiectus van den osse, dat es des ghemeins volcx die van God vercooren sijn. In dese selve personagie onder den voet van den troone, was gemaect een rijckelijck firmament, ghesiert met blauwe wolken, besayt met vele sterren. Ende int selve firmament was een groote sonne, daerinne stont Maria hebbende Jhesus op haren arm, welke Jhesus hadde op sijn hoot een croone ghelijck enen paus. Item was ooc int selve firmament een gulden mane, ende boven die sonne stont gescreven Luminare maius, boven de mane Luminare minus.⁹⁶ In dese selve personagie, noch beneden dese, lach over sijn knien de keyser Octaviaen, rijckelijc gesiert met vele heeren, ende Sybilla, een soon maecht, rijckelijc gesiert met vele joffrouwen, welke Sybilla wijsde metter hant Octaviane dat Jhesus meerder heere was dan hij. Dwelck beteekent dat den staet van den paus ende van der gheestelijcheit meerder ende hooger was dan den staet van den keyser ende van der weerlijcheyt. pontificalis auctoritas

Boven thoot van Jhesus stont ghescreven Pontificalis auctoritas. Boven thoot van den keyser Imperialis maiestas. Item onder dese personagie stont gescreven dbediet van desen in latine ende in duytsche, gelijc hierna volcht:

Hic desingnatur qualiter Deus a creacione mundi presignaverit duos status universalis ecclesie per duo magna luminaria, que posuit in firmamento celi, qui sunt pontificalis auctoritas et imperialis maiestas. Ut extra De maioritate et obedientia, caput Solitae.⁹⁷

In Duytsche:

Hier wort bewesen hoe God van beghinne heeft voorscepen de twee overste heeren van den twe staten der weerelt bij den tweek grooten lichten, te wetene van der sonnen ende van der manen, daeraff bij der sonnen de pause ende bij der manen de keyser versien worden.

[f. 4v]

[22] Item de tweede personagie was ooc dobbel ende onderscoten. Boven sat God in een berrende haghe, onder hem knielende Moyses, Abraham ende David, bij hen hebbende scape, ende in haer hande scapers spriete. Hierbij was beteekent dat in den ouden testamente de vrienden Goods, die hij vercoren hadde, waren scaepherden. In dese selve personagie onder was dbedietsel van den nieuwen testamente ghelijkende hieroppe, te weten dat daer stont God Christus hebbende een rolle in sijn hant, seggende dat woort dat hij sprac tot Sijnte Peters: Pasce oves meas.⁹⁸ Voor Christus stont een engel voor wiens borst ghescreven stont: Data est a Domino potestas vobis. Sapientiae 6°.⁹⁹ Dese engel hadde twe sweerden. Dat een sweert gaf hij den paus, die voor hem stont met cardinalen ende bisscoppen, dat andere gaf hij den keyser, die ter slincker hant stont. Bij den keyser stonden dyveersche coninghen int harnasch, rijkelijk gewapent, doende den keyser eere, haer croonen afdoende. Maer de coninc van Vranckerijc die daer ooc stont, keerde sijn aensicht van den keyser ende behielt sijn croone op thoot. Achter den paus stont een duyvel, als de vian van der zielen, ende achter den keyser stont een torck als een vyant van den lichame ende van den gheloove. Bij deser personagijen was bediet dat ambacht ende werck

97 Het gaat het om het decretaal *Solitae benignitatis affectis* van Innocentius III uit *De maioritate et obedientia* uit het *Liber extra* van paus Gregorius IX (1.33.06). Emil Friedberg (ed.), *Liber Extravagantium Decretalium*. *Corpus Iuris Canonici, volume 2* (Leipzig 1881), kol. 198.

98 *Weid mijn schapen*. Johannes, 21:17. Voor alle Bijbelcitaten verwijzen we naar de Nieuwe Bijbelvertaling (2004), die online beschikbaar is via: www.debijbel.nl (geraadpleegd op 10 december 2017).

99 *U hebt uw macht ontvangen van de allerhoogste*. Boek der Wijshheid, 6:4.

van den tweēn staten der weerelt, welc werck es justicie te doene ende de ziele ende den lichaem te bescuddenen. Hier was ooc bij beteekent de ghehoorsamheit die elc sculdich es sinen oversten, ende hier was ooc bij beteekent den tijt van oorloghen ende van ompayse. Dbedietsel van deser personagien stont ooc hier onder ghescreven:

Pastoribus ovium, hoc est
prelatis ecclesiarum et principibus,
data est gladii potestas,
ut justiciam administrent
subditos patriamque contra lupo,
hoc est ab hostibus, defendant.

Den prelaten der heiliger kerken
ende den weerlijken princen, dien
God sijn scape, dat es sijn volc, bevolen
heeft, es dat sweert ghegheven
van justicien ende bescermenissen
der scapen teghen de wolve, dat sijn de
vianden.

Rex Francie, sicut ceteri
reges et principes, de
jure sub est imperio, quamvit¹⁰⁰
de facto parere recuset.
Extra Qui filii sunt legit,¹⁰¹
caput Per venerabilem.¹⁰²

Die coninc van Vranckerijc, gelijc alle
andere coninghen ende princen, es van
rechtsweghen sculdich te wesenen
onder den keyser, al eest dat hij
met fayte hem des afkeert.

[f. 5r]

[23] De derde personagien was ooc dubbel ende onderscoten. Boven was enen outaer, rijkelijk versiert met guldenen lakenen. Opten outaer lach een lam, dwelcke beteekende dlam goods. Aen den outaer stont de personagie van Christus hebbende een scare in de hant, daermede hij de wolle scaer van den lammekeins, ende achter dat lammeken stont ghescreven: 'Quasi agnus coram tondente se obmutuit', Ysaie 53.¹⁰³ Aen den selven outaer stont Sijnte Jan Baptiste, wijsende op dlam met eender rollen seggende: 'Ecce agnus Dei ecce qui tollit peccata mundi'.¹⁰⁴ Ende onse heere God sach nederwaert opten paus ende den keyser, met eender rollen seggende: 'Discite a me quia mitis sum et humilis corde', Johannes ultimo.¹⁰⁵ In dese selve personagie onder stont een paus, een cardenael ende een bisscop, ende daer wart een man gheabsolveert van sinen sonden. De paus hadde een rolle in sijn hant seggende: 'Misericordia Domini plena est terra'.¹⁰⁶ Ende elc van desen hadde een vlocke wollen in de hant ende daeronder stont ghescreven:

100 Sic. Te lezen als 'quamvis'.

101 Sic. Te lezen als: 'sint legitimi'.

102 Verwijst naar het decretaal *Per venerabilem* van Innocentius III uit *Qui filii sint legitimi* uit het *Liber extra* van paus Gregorius IX (4.17.13). Friedberg ed., *Liber Extravagantium*, kol. 714-716.

103 Als een ooi, die stil is bij haar scheerders. Jesaja, 53:7.

104 Daar is het lam van God, dat de zonde van de wereld wegneemt. Johannes, 1:29.

105 Leer van mij, want ik ben ootmoedig en nederig van hart. Mattheüs, 11:29.

106 Van de trouw van de heer is de aarde vervuld. Psalmen, 33:5.

‘Luna misericordie.’ In de selve personagie stont een keyser, hebbende een rolle seggende: ‘Dei benivolenciam et certa genus hominum clemenciam imitari cupimus. Liber imperialis.’¹⁰⁷ Item voor den keyser stont een rijkelijke personagie van Maximilianus, hebbende in de eene hant een vlocke wollen daerboven ghescreven stont: ‘Luna clemencie’ ende in dander hant een rolle seggende: ‘Nullem magis clemencia decet quam principem’, Seneca.¹⁰⁸

Onder Maximilianus knielden drije personen van den drije ambachten van der nacen, die dese personagie metter gulden hadden helpen versieren, beteekenende tghemeen volck van Andwerpen, elc hebbende een rolle in sijn hant de eene seggende: ‘Nos populus tuus et oves pascue tue’¹⁰⁹, de andere: ‘Plebs tua letabitur in te’¹¹⁰, de derde seggende: ‘Tribuat tibi Deus secundum cor tuum’.¹¹¹ Bij deser personagijen was beteeckent de ontfarmherticheyt ende genade die de prelaten ende princen selen hebben over haer ondersaten, ende de liefde van den ondersaten teghen haren prince. Ende hier wart ooc beteeckent den tijt van vreden ende van neeringen van der draperijen ende dat stont onder gescreven aldus:

Hic declaratur qualiter prelati et principes
mollium et benigne per misericordiam
et clemenciam preesse debent subditis suis;
subditi vero tenentur obidire, diligere et
magnificare prelatos ac principes.

Hier wort beteeckent hoe de prelaten ende de
de princen over haer ondersaten selen wesen
ontfarmhertich en genadich, ende de
ondersaten selen wederomme gehoorsam
sijn haren prince eeren en lief hebben.

[f. 5v]

[24] De vierde personagie was ooc dobbel ende onderscoten. Boven was de figure van enen strijde, in den welken de coninc Astulphus van Lombaerdijen verdructe de priesterschap ende de heilige kerke, ende

107 Mogelijk een uitspraak van keizer Justinus uit het vijfde boek van de Codex Justinianus uit het Corpus Iuris Civilis: *Nam ita credimus dei benevolentiam et circa genus humanum nimiam clementiam quantum nostrae naturae possibile est imitari, qui cottidianis hominum peccatis semper ignoscere dignatur et paenitentiam suscipere nostram et ad meliorem statum reducere: quod si circa nostro subiectos imperio nos etiam facere differamus, nulla venia digni esse videbimur.* Paul Krueger (ed.), *Corpus Iuris Civilis*. Vol.2: *Codex Justinianus* (Berlijn 1906) 5.4.23.

108 *Nullum tamen clementia ex omnibus magis quam regem aut principem decet.* L. Annaeus Seneca, *De beneficiis libri VII: De clementia libri II*, Carl Hosius (ed.) (Leipzig 1900). Zie de online editie op <http://www.thelatinlibrary.com/sen/sen.clem.shtml> (geraadpleegd op 5 december 2017).

109 *Wij zijn het volk dat hij (hier ‘U’) hoedt, de kudde door zijn (Uw) hand geleid.* Psalmen 95:7.

110 *Wij zullen ons in u verheugen.* Psalmen 85:7.

111 *U, heer, verhoort de wens van de nederigen.* Psalmen, 19:5.

Karolus Magnus, Pippyns sone, die quam hen te hulpe ende bescedde de heilege kerke.

Onder was de figuere hoe de keyser Constantijn van Constantinoble ende Leo sijn sone, die doen Roomsche keyser was, versocht waren om de heyleghe kerke te hulpen te comenen, dwelc sij weygherden. Ende daerbij so wart de keyserlijcke croone hem ghenomen, ende wart ghegeven coninck Karel, Pippijns sone. Ende also quam ierst dat rijke aen de duytsche heeren, daer dat noch es. Onder dese personagie stont gescreven aldus:

Cum ecclesia Romana opprimeretur ab Astulpho,
rege Lombardorum, Constinus et Leo,
eius filius, imperatores Constantinopolis,
requisiti a papa noluerant patrosinarii¹¹²
que papa Stephanus II transtulit imperium
in Karolum Magnum, Pippini filium, sic
imperium translatum est ad Theuthonicos
ut habetur in Ynnocentio caput Venerabilem, extra: De elec.¹¹³

Voormaels doen de heilighe kerke verdruet wart van Astulphus, coninc van Lumbaerdijen, so weygherde de keyser Constantijn ende Leo, sijn sone, der kerken hulpe ende bijstant, daerbij de paus Steven doen gaf de croone Karel de Groote, Pippijns sone, aldus quam ierst dat heyligh rijke aen de duytsche, daer noch es.

[f. 6r]

[25] Item doen de prince uter kerken quam, sat hij weerom op sijn peert ende reet so voort tot voor der stadthuys, ende daer beette hij wederom van sinen peerde ende ghinc op de voorpoye tot opt teneel. Ende daer las men hem int corte tghene dat onse prinsesse besworen ende verleent hadde, ende dat selve conformeerde hij ooc aldaer in presencien van alle der ghementen, dwelc op alte cort ghedaen was.

[26] Item doen sat hij wederom op sijn peert, ende daer hadden de sciplieden een alte hooghen stellinghe, die stont tusschen der stedehuys ende de wissele onder met eender poorten. Daerboven sat de keyser in figuren Maximilianus vader in sinen staet ende sijn wapenen boven sijn hoot, ende de zeven koervorsteren bij

112 Sic. Lees 'patrocinari'.

113 Het gaat om het decretaal *Venerabilem* van Innocentius III uit *De Electione* opgenomen in het *Liber Extra* van Gregorius IX (1.06.34). Zie

Friedberg, *Liber Extravagantium*, kol. 79-82. Met dank aan Dirk Schoenaers voor het oplossen van de letters Y. en c.

hem gestaen, te wetene drije eerdsche bisscoppen, een koninc ende drije princen. Ende voor hem knielden de drije staten des lands van Brabant, te wetene twe priesters, twe riddere ende twe borghers, ende die boden hem elc haer herte.

[27] Item aen de Corenmerct daer stonden drije pointen aeneen, dat was hoe Julius Sesar maecte alle dese landen onderdaen der Roomscher croonen, ende hoe hij te Roome sat in sinen keyserlijken maiesteyt, ende hoe dat hij ooc te Roome vermoort wart. Ende daer stont ooc een costelijc tresoer van zilvere. Dat point daden de goutbloeme.

[28] Item een luttel bat voort, tusschen den gouwen scilt ende der jonghere camere, daer stont een hooghe point gemaect met eender poorten onder, ende boven waest hoe dat de keyser hadde sinen sone neer ghesonden om te bescarmenen gheestelijc en weerlijc, coopman ende labuer, wedewen ende weesen. Ende doen de prince daer dore reet, doen quam van boven dalende enen aren oft enen pellecaen, ende hadde een goutbloeme in sinen beck, die hij den prince scincte. Ende de prince aenveerde de bloeme, dwelc alte proper om sien was. Dat point daden ooc de goutbloeme.

[29] Item op de Vlasmerct daer stont in figueren onse prince Maximiliaen, al int harnasch met enen wapenrocke over sijn harnasch, ende boven sijn hoot stont enen guldenen pellecaen. Ende seere vele edele stonden bij hem al int harnasch, in figueracien also dingelen staen bij onsen heere. Ende sijn ondersaten die knielden voor hem, ende presenteerden elc hem haer herte, ende sijn edele elc met haren wapenschilden. Dat point daden de peesgarenwerckers met haerder nacen de lijndenwevers.

[30] Item in de Reinderstrate daer stont een point hoe dat eens keysers sone sijn ooghen verbuert hadde omdat hij ghescoten hadde. Ende omdat de Romeynen gheen enen blijnden keysere en souden hebben, so dede des keysers vader hem selven een ooghe uuyt steken, ende sinen sone eene die tfeyt ghedaen hadde. Dwelc was een point rechtveerdegher justicien. Dat deden de hoveneers met haerder nacen.

[f. 6v]

[31] Item in de andere strate, bij den bornputte, daer stont een sonderlinge groot point ende daer hinc een kijnt in de wieghe, dwelc was de derde Godevaert van Brabant. Hij en was noch gheen jaer out. Daer vochten de Brabanders enen strijt voor Grymberghen, ende sij wonnen den strijt ende versloegen meest alle de Grimbersche heeren, sonder Wouter Beerthout, die bleef ghevanghen. Ende dat was int jaer van 1100 ende 54, daer int lange vele af te seggen ware. Ende dat point deden de metsers ende de berbiere.

[32] Item voor de herberghe van den prince, daer stont een point hoe dat de derde Godevaert, die inde wiege hinc, daer oom af was grave Lodewijck van Vlaenderen, overmids dat hij sinen neve ghesercoerst hadde van volke van wapenen, daer des kijnts mombors vore hadden moeten gheloven als hij voliaert wesen soude, dat de neve als dan sijn leen van sinen oom onfanghen soude. Op dwelke de neve sijn sweert uuyt toech, ende seide: ‘Oom sliet mij den hals af. Ic vergheve u sake en sonde ende ontslaet mijn borghen, want niet betamen en soude dat een hertoghe een keyserlijc leen ontfangen soude van enen grave’. De grave veroedmoedichde en hief sinen neve oppe, ende ontsloech sijn borgen. Dat point daden de smeden ende de houtbrekers.

[33] Item des avens, so werde de stadt zeere rijkelijc op der stadthuys, ende de gulde op de halle, ende alle de scutterijen ende alle ambachten ronsomme de merct, met costelijken waslichte ende met peecvaten ende met vuerpannen ende met lanteernen van scilderijen alte sierlic, twe avende lanc duerende.

[34] Item des anders avonts so waren alte rijkelijke spele van esbattemente gespeelt, dienende op de blijde incoomst, die sierlijc ende costelijc waren toe gemaect van stummen figueren ~~sprekende~~. Ende de prince ende de prinsesse waren comen op der stadthuys, met allen haren ghesinde, de spelen aenhoorende ende de costelijcheit van den viereen te aensiene.

Mario Damen doceert middeleeuwse geschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam en leidt sinds 2016 het door NWO gefinancierde project *Imagining a territory. Constructions and representations of late medieval Brabant*. Hij is vooral geïnteresseerd in de sociaal-politieke en culturele geschiedenis van de laatmiddeleeuwse Nederlanden. Recent publiceerde hij samen met Jelle Haemers en Alastair J. Mann, *Political Representation: Communities, Ideas and Institutions in Europe (c. 1200 - c. 1690)* (Leiden/Boston 2018). E-mail: mario.damen@uva.nl.

Kim Overlaet was de afgelopen jaren als postdoctoraal onderzoeker verbonden aan het NWO project *Imagining a territory. Constructions and representations of late medieval Brabant*, aan de Universiteit van Amsterdam. Sinds februari 2019 werkt zij als postdoctoraal onderzoeker voor het Departement Economische Studies van de Universiteit van Lund in Zweden. Ze bestudeert er het belang van familiale steun voor zorgbehoevende oude(re) mannen en vrouwen, die in het vroegmoderne Leiden en Mechelen toegang hadden tot commerciële alternatieven. E-mail: kim.overlaet@ekh.lu.se.